

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Szociológiai Intézet

Szociológia BA

Emlékezések a solymári svábok kitelepítéséről

(szakdolgozat)

Témavezető tanár:

Dr. Habil Bögre Zsuzsanna

PhD, egyetemi docens

A szakdolgozat készítője:

Donáth Simon

szociológia

Piliscsaba, 2011.

Tartalomjegyzék

<u>Tartalomjegyzék.....</u>	<u>3</u>
<u>Bevezetés .....</u>	<u>4</u>
<u>II. A kitelepítés politikai-történelmi gyökerei.....</u>	<u>5</u>
<u>III. A svábság a második világháború idején.....</u>	<u>12</u>
<u>IV. A kitelepítés története.....</u>	<u>19</u>
<u>V. Solymári kitelepítés-történet.....</u>	<u>39</u>
<u>VI. A solymári kutatás módszere.....</u>	<u>49</u>
VIII. Bibliográfia	

Bevezetés

Az első világháborút követően a magyar közvélemény addig is nacionalista része a trianoni Magyarország keretein belül lévő nemzetiségek önkéntes asszimilációját kívánta. A legnagyobb hazai nemzetiség, a németység esetében ez az asszimilációs folyamat előre haladott volt más nemzetiségekhez képest. Az 1920-as és '30-as évek magyarosító törekvései azonban nem lehettek erőszakosak, mivel így kivívták volna a szomszédos államok korábban is meglévő ellenszenvének mélyülését, valamint háttérrel biztosítottak volna a saját területükön élő magyarsággal szembeni diszkriminatív intézkedéseknek. A Kisantant államok (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia) a területükön élő magyar kisebbség asszimilációjának erőszakos politikájának azonban így sem lehetett gátat szabni. Hitler 1933-ban történő hatalomra kerülése, valamint a Versailles-i békeszerződés megroppanása felcsillantotta a reményt a magyar revizionista törekvések számára az elcsatolt területek részbeni vagy teljes visszaszerzésére. Ezen politika számára létfontosságú volt Németország jóindulatának elnyerése, illetve támogatásának megszerzése céljainak eléréséhez, ezért a hazai német kisebbség kiemelten fontos szerepet kapott, kivételezett helyzetbe került a többi nemzetiséghez képest. A magyar vezető körök a német igények részleges kielégítése mellett kénytelenek voltak az asszimilációs politika rejtett formáját választani. A második világháború kitörését követően 1941-ben népszámlálást tartottak Magyarországon, melyben külön kellett megjelölni a nemzetiséghez tartozást valamint az anyanyelvet. A korabeli magyar állásfoglalás szerint Magyarországon egy politikai nemzet létezik, így a nemzetiséghez való tartozás vállalása feltételezte a magyar állam gyanakvó szervei számára az államhoz való lojalitás hiányát. A világháború során a Wehrmacht lehetőséget kapott a hazai svábok közti toborzásra, ami a magyar állampolgárok kiszolgáltatását jelentette egy másik állam felé. . A második világháború lezárultával Közép-Európában óriási népmozgások mentek végbe, melynek során az itt elterülő államok törekedtek a korábban bel- és külpolitikai konfliktusokat okozó nemzetiségeiktől megszabadulni, ettől várva államuk határainak stabilitását és a konszolidáció elérését a helyi viszonyokban. A győztes szövetséges hatalmak Potsdamban szervezett konferenciáján megegyeztek a Németországon kívüli, Kelet-Közép-Európában lévő német népesség Németországba való telepítéséről. A németeket a kollektív bűnösség

elve alapján, mint népet büntették a világháború kirobbantásáért és a háború során elkövetett bűnök miatt. A szakdolgozat témája a solymári svábok kitelepítésének története, amely 1946. április 18-án és 23-án zajlott le két hullámban. A témából adódóan a szerzőtől megköveteli a teljesség igénye, hogy ne csak a szűken vett solymári történésekkel foglalkozzon, hanem szélesebb perspektívában a politikai-történelmi háttérrel kutatva, a társadalmi folyamatokat is feltérképezze. A magyarországi sváb kitelepítés történéseinek irányítóinak álláspontjának bemutatása során a külföldi érdekek és a hazai politikai pártok állásfoglalása kerül bemutatásra, nem mellőzve a korszak fontosabb gondolkodóinak álláspontjainak és reakcióinak prezentálását. A téma kiválasztásánál elsősorban aktualitása játszott szerepet, valamint a szerző érdeklődése a kisebbségek társadalma iránt, nem elfelejtve, hogy a történések konzekvenciája a jövő generációi számára is hasznos tanulsággal szolgáljon.

II. A kitelepítés politikai-történelmi gyökerei

A trianoni békeszerződés az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések rendszerének részeként, a vesztes Magyarország számára nemzetiségi területeinek nagy részének elvesztését jelentette, melynek következtében jelentős magyar lakosságú területek kerültek a határokon túlra. A magyar politikai vezetés számára a békeszerződés új nemzetpolitikai konstellációt teremtett, melynek következtében a határokon belül maradt kisebbségek és a magyarság viszonyában átalakulás ment végbe, mely új politikai irányt követelt a mindenkori hatalomtól, figyelembe véve azonban a határon túl rekedt magyar kisebbségek jogainak és érdekeinek védelmét.

II. 1. A német kisebbség a bethleni konszolidáció idején

Behtlen István¹ kormányzásának tíz éve Burgenland átadásával Ausztriának, valamint a Sopron és környékének hovatartozásáról tartott népszavazással és a szerb csapatok Magyarország déli megyéiből (Szeged-Pécs vonaltól délre, Pécsset is beleértve) való kivonulásával kezdődött. A soproni népszavazás egyedülálló volt, mivel Magyarországnak más területek esetében nem volt lehetősége a lakosság véleményét kikérni, mely államhoz

---

¹ Bethlen István (1874-1946), magyar miniszterelnök, nevéhez fűződik az első világháború utáni konszolidáció megteremtése.

tartoznának. A népszavazás által Magyarország számára kedvező döntés született, miután Bethlen a terület német kisebbségének vezetői, valamint a szerb megszállás alól felszabadult baranyai svábok képviselői előtt ígéretet tett a kisebbségi jogok védelmére. Az osztrák diplomácia 1922 első hónapjaiban latolgatta egy kölcsönös kisebbségvédelmi egyezmény megkötését Magyarországgal, de ennek útját állta az a nagy aránytalanság, amely a burgenlandi magyarok (14.000) és a magyarországi németek (551.000) száma között volt.² Ez a lehetőség azonban a magyar vezetés számára nem volt kedvező, annak ellenére, hogy az osztrák álláspont szerint ezzel példát lehetne mutatni a Kisantant országoknak, hogy miképpen bánjanak a területükön lévő magyar és más kisebbségekkel. A magyar álláspont szerint a szomszédos államokkal kötendő kisebbségi egyezmények gyengítették volna a velük szemben folytatott irredenta politikát, valamint lassította volna a határokon belül lévő kisebbségek asszimilációját, ezért a magyar vezetés arra a következtetésre jutott, miszerint a kisebbségek ügyét magyar belügynek tekinti, amely nem képezheti államközi egyezmény tárgyát.³ Bethlen személy szerint támogatta a kisebbségi egyezményeket, de a hazai légkörben ezt a magyar közvéleménnyel nem lehetett elfogadtatni, valamint a hazai szélsőjobb támadásai közepette ezt nem volt tanácsos számára erőltetni. Német és osztrák részről azon német egyesületeket támogatták, amelyek feladatkörébe beletartozott a külföldi németekkel való törődés (Össznémet Szövetség – Alldeutscher Verband, Egyesület a Külföldi Németekért – Verein für das Deutschtum im Ausland, Német Védszövetség a Határmenti és Külföldi Németiségért – Deutscher Schutzbund für das Grenz und Auslanddeutschtum). A magyar álláspont ilyen irányú alakulása következtében 1922. február 10-én megszüntették a nemzetiségügyi minisztériumot. Ennek helyét a nemzetiségi ügyosztály vette át, mely nemzetiségi kormánybiztosok tevékenységére is támaszkodott.⁴ Az ügyosztály Pataky Tibor vezetése alatt állt. A magyarországi németek kormánybiztosának 1922. július 6-án Steuer György⁵ lett kinevezve. A kormánybiztosok feladatkörébe tartozott a hozzájuk tartozó nemzetiség által lakott települések látogatása, valamint benyomásaikról jelentést kellett tenniük a miniszterelnöknek. A kormánybiztosok feladata volt továbbá, hogy a hozzájuk tartozó településeken az asszimilációt előmozdítsák. Amikor később Steuer 1929-ben lemondott,

---

² Tilkovszky, 1994. 24.

³ Tilkovszky, 1994. 24.

⁴ Tilkovszky, 1994. 25.

⁵ Steuer György (1875-1943), sváb származású magyar politikus, államtitkár, a magyarországi németek egyik vezetője az 1920-s években.

utódot nem neveztek ki a helyére.

A kormánynak nem állt érdekében a kisebbségeket képviselő pártok jelenléte a parlamentben, ezért törekedtek őket elgáncsolni a parlamentbe jutást illetően, vagy a kormánypárt jelöltjeiként indították őket. Bleyer Jakab⁶ vezetésével, a legnagyobb hazai kisebbség, a németiség képviselőjében az 1920. január 25-26-i választásokon kilenc mandátumhoz jutott a Német Keresztény Integritáspárt (Deutsch-christliche Integritätspartei), míg az 1922. május végi- június eleji választáson egyetlen mandátumhoz sem tudott jutni. A magyar vezetés kisebbségekkel szemben folytatott politikáját a szomszédos országok vezetői arra használták fel, hogy a területükön lévő magyar és német kisebbségek közé éket verjenek. Ehhez elegendő volt a korábban Magyarországhoz tartozó területeken a német kisebbség számára kedvezőbb feltételek biztosítása. Támogatták a korábban magyarosító nyomás alatt lévő németek kulturális tevékenységét. A hazai német kisebbség próbált a magyar kormányra a német társadalmi szervezeteknek és a Kisantant országokban élő németek szervezeteinek közreműködésével nyomást gyakorolni, amit a magyar közvélemény nehezményezett. A nyomás hatására és a német birodalmi kormány sürgetésére a Bethlen-kormány 1923. június 22-én rendeletet bocsátott ki a trianoni békeszerződésben a nemzeti kisebbségek védelmére vállalt kötelezettségek realizálása tárgyában.⁷ Ennek következtében 1923. évi rendelet a nemzetiségi iskolák vonatkozásában három típusba sorolja be őket aszerint, hogy milyen mértékben érvényesül a tanításban a nemzetiségi anyanyelv. A kategóriák szerint: az A típusba azon iskolák kerülnek, amelyekben a tanítás nyelve a nemzetiségi anyanyelv, míg a magyar nyelv kötelező tantárgy, a B típusú iskolákban a tantárgyakat fele-fele arányban kell tanítani a nemzetiségi anyanyelven és magyarul és a C típusú iskolákban a tantárgyak tanítása magyarul történik, de a nemzetiségi anyanyelv kötelező tantárgy. Ahhoz, hogy valamely településen nemzetiségi iskolát nyissanak, a tankötelesek számának el kellett érnie a negyvenet. A rendelet értelmében a nemzetiségi lakosok által lakott településeken az érdekelt szülők részvételével tartandó értekezleteken döntöttek az iskolatípus kiválasztásáról. Ez a rendszer tulajdonképpen szavatolta a nemzetiségi érdekek érvényesítésének lehetőségét, de ez az oktatási rendszer is csak annyiban támogathatta a kisebbségek céljait, amennyire kitalálói és koordinátorai engedték. A magyar kormányzat ugyanis nem mondott le az

---

⁶Bleyer Jakab (1874-1933), sváb származású magyar politikus, a magyarországi németek politikai képviselőjére törekedett.

⁷Tilkovszky, 1994. 27.

asszimilációról, ezért a létrehozandó kisebbségi népiskolák közül a legelterjedtebb a nemzetiségi anyanyelvnek csupán heti néhány órás tantárgyként helyet adó C típus lett. Természetesen, mikor a nemzetiségek észlelték az érdekeiket sértő politikai törekvéseket, tiltakoztak ez ellen, azonban a kormányzat elkerülendő a tiltakozásokat, megvonta a szülők jogát, hogy arról dönthessenek, a településen milyen típusú iskola legyen. A német népiskolák 75%-a C típusú iskola lett, míg a kisebb létszámú egyéb nemzetiségek esetében a C típusú népiskolák aránya elérte a 90%-ot.⁸

A német kisebbség 1924. augusztus 3-án létrehozta saját kulturális egyesületét a Magyarországi Német Népművelődési Egyesületet⁹ (Ungarländisch Deutscher Volksbildungsverein), melynek elnöke a szepesi szász származású, korábbi bécsi nagykövet és későbbi külügyminiszter Gratz Gusztáv¹⁰ lett,¹¹ míg Bleyer Jakab lett az ügyvezető alelnök. A magyar nemzetiségi politika azon törekvése, hogy a Gratz mögött álló mérsékeltebb szárny befolyása érvényesül majd az egyesületben Bleyer törekvéseivel szemben, nem vált valóra, de azt sikerült elérni, hogy a szociáldemokraták befolyását, amely a társadalomban elterjedt volt, sikerült az egyesület révén visszaszorítani. Az egyesület törekedett a C típusú német nemzetiségi népiskolák számát minél nagyobb arányban B típusúvá alakítani, azonban ez a célkitűzése nem valósulhatott meg a magyar kormányzati politika ellenszelében, Ellenkezőleg, a B típusú népiskolák száma csökkent, és a C típusú népiskolák száma csak azért nem mutatott jelentős változást, mivel közben több C típusú iskola vált teljesen magyar tannyelvűvé. A nemzetiségi iskolák helyzetének feltérképezése során azonban nem szabad elfeledkezni arról, hogy 80%-a egyházi iskola volt, ahol természetesen az egyházi főhatóság határozta meg a tanítás nyelvét. Az egyházaknak a katolikus-protestáns rivalizálás körülményei közepette lehetőleg kerülniük kellett a hazafiatlanság vádjának árnyékát is, ezért a magyar érdekek mentén alakították iskoláik tanítási nyelvét, a kisebbségek kárára. A bethleni konszolidáció időszakában a rendszer törekedett a Volksbildungsverein vezetését olyan összetételűvé tenni, melynek célja a németség harmonikus együttélése a többségi nemzettel. Ennek megfelelően, abszolút megbízható, lojális személyt állítottak az egyesület élére, Gratz Gusztáv

---

⁸ Tilkovszky, 1989. 60.

⁹ Népművelődési Egyesület (Volksbildungsverein), a magyarországi németek érdekképviseletére alakult szervezet, mely mérsékelt követelésekkel lépett fel.

¹⁰ Gratz Gusztáv (1875-1946), magyarországi német konzervatív liberális politikus, a nevéhez fűződik a Magyarországi Németek Népművelődési Egyesületének (Volksbildungsverein) létrehozása, melynek egyik vezetője volt.

¹¹ Tilkovszky, 1989. 51.

személyében. A Volksbildungsverein lendületét azonban a volksdeutsch¹² irányzat adta, melynek vezetője az a Bleyer Jakab volt, akinek elképzelései szerint a magyarsággal való keveredés káros a németiség érdekeire nézve, ezért minél előbb meg kell állítani az asszimilációt, sőt a lehetőségek függvényében vissza is kell fordítani, tehát disszimilációs törekvésekkel lépett fel. Ennek a népi német mozgalomnak a célja volt a németiség egységesítése és a Németországhoz fűződő viszony szorosabbra vonása. A viszony szorosabbra fűződését mutatja, hogy 1925. januárjától a volksdeutsch irányzat rendszeres pénztámogatásban részesült, később Budapesten nyomdához is jutottak, ahol az egyesülettől független Sonntagsblattot¹³ nyomtatták ki. Ezenkívül ösztöndíjprogramot hirdettek meg, melynek jegyében magyarországi német fiatalok utazhattak Németországba tanulni. A németországi tanulmányaikat folytató fiatalokkal kötelezvényt írtak alá, hogy Magyarországra visszatérve német lakosság körében fognak élni és öntudatra nevelő munkát folytatnak. A magyar kormány tiltakozott az ösztöndíjprogram miatt, és törekedett a Németországból visszatérő fiatalok tevékenységét korlátozni. Németországból nyaranta több csoport érkezett, az ún. „vándormadarak”, akik német népi öntudatosító munkával voltak gyanúsíthatóak.¹⁴ A weimari köztársaság számára a túlbuzgó, lelkes volksdeutsch irányzat mozgalmárai diplomáciai kellemetlenségeket okoztak, ugyanis a budapesti német követség számos olyan panasszal foglalkozott, amely a német állampolgárok népi öntudatosító munkája miatt érkezett hozzájuk magyar részről. A diplomáciai kapcsolatok elhidegülése abban a politikai-gazdasági konstellációban nem volt érdeke egyik államnak sem, így Németország is törekedett a kapcsolatok ápolására. Ugyanakkor fontos szem előtt tartani a német politika azon törekvését, hogy a volksdeutsch irányzat képviselői helyet kapjanak a magyar Parlamentben. Ennek megvalósítására azonban csak úgy nyílhatott mód, ha a kormánypárt programjával indultak a választásokon, azonban erre magyar részről anyagi támogatást nem kaptak, így sok belső vita után mind az 1926-os, mind az 1931-es választásokon a német birodalmi külügyminisztérium titokban fedezte költségeiket. Mindkét választás alkalmával csak Bleyer Jakab tudott mandátumhoz jutni, aki miután csatlósított a Bethlen-kormányban, saját német nemzetiségi párt megalakítását tervezte, de erre nem tudta megszerezni a német kormányzat politikai-anyagi támogatását, ugyanis német részről megértően fogadták a magyarok érzékenységét a nemzetiségi párt

---

¹² volksdeutsch irányzat – politikai-kulturális irányzat, célja a svábság identitásának megőrzése, valamint érdekeinek képviselete, követeléseivel a magyar sovinizmust felerősítette.

¹³ A hazai németiség legfontosabb hetilapja a korszakban, 1921. januárjában alapította Bleyer Jakab.

¹⁴ Tilkovszky, 1994. 31.

létrehozását illetően. A népinémet mozgalmon belül a '30-as évek elején kristályosodott ki a Német Munkaközösség (Deutsche Arbeitsgemeinschaft), amely a Sonntagsblatt köré szerveződve, Bleyer vezetésével országos informálódást és irányítást próbált megvalósítani, s amely – a népinémet ifjú-radikálisoknak (Kussbach, Basch¹⁵, Rothen) egyre inkább teret engedve – tanfolyamszerűen is megkezdte vidéki bizalmi emberek szellemi és gyakorlati kiképzését a „népiségi munkára. Bleyer számára komoly aggodalmat okozott, hogy azon törekvése, hogy a Kisantant államokban lévő német és magyar kisebbségek szorosabban együttműködjenek, ezáltal is a magyarországi németség viszonyát a magyarsággal javítsák, zátonyra futott, így a Magyarország és Németország közti viszony ezen okok miatt elhidegült.

II. 2. Nemzetiségpolitika a Gömbös- és Darányi-kormány idején

Bleyer aggodalma Gömbös Gyula¹⁶ miniszterelnöki kinevezése (1932. október 1.) után tovább növekedett, miután a korábban a Fajvédő Pártot alapító politikustól a nemzetiségi politika szigorodását várta. Tartott továbbá attól, hogy a nemzetiszocializmus hatalomra jutását követően (1933. január 30.) Gömbös a magyarországi németség bevonása nélkül megegyezik sorsukról Hitlerrel. Miután kapcsolatot teremtett az új német rezsimmel, a Rudolf Hess¹⁷-szel folytatott a müncheni Barna Házban megtartott megbeszélés után bizakodva tért vissza Magyarországra, ugyanis a megbeszélés után azt a következtetést vont le, hogy az új nemzetiszocialista rezsim aktívabban fogja képviselni a határokon túl élő németség érdekeit. Csalódást keltett Bleyer számára, amikor 1933. augusztus 11-én a német külügyminisztérium tudomására hozta, hogy a jelenlegi politikai helyzetben nem tud nyomást gyakorolni a magyar kormányra, de őt tekinti a magyarországi németség vezetőjének. A korábbi félelmei beigazolódnak látszódtak, mivel 1933. december 5-én bekövetkezett halála után Gömbös megpróbált Hitlerrel megegyezni, de próbálkozása sikertelen volt. A Volksbildungsverein vezetésében Bleyer halála után változás következett be, Kussbach Ferenc¹⁸ lett az ügyvezető és Basch Ferenc a főtitkár, így az egyesület a németországi politikai változásoknak megfelelően nemzetiszocialista szellemiséget kapott. Gömbös meg is fenyegette őket, amennyiben nemzetiszocialistává válnak, betiltja őket.¹⁹ A

---

¹⁵ Basch Ferenc Antal (Franz Anton Basch) (1901-1946), magyarországi német radikális nacionalista politikus, a Volksbund megalapítója.

¹⁶ Gömbös Gyula (1886-1936), magyar miniszterelnök, nacionalista konzervatív politikus.

¹⁷ Rudolf Hess (1894-1987), náci politikus, Hitler helyettese az NSDAP-ben.

¹⁸ Kussbach Ferenc (1887-1966), sváb származású magyarországi politikus.

¹⁹ Tilkovszky, 1994. 35.

magyar vezetés és a német kisebbség képviselői közti viszony romlását mutatja, hogy Basch ellen pert indítottak a magyar nemzet gyalázása címén, mikor a névmagyarosítás ellen lépett fel, mely szerinte az asszimiláció káros velejárója. A névmagyarosítási program, amelyet a disszimilációs törekvések miatti aggodalom váltott ki, 1934-ben érte el csúcspontját. A megromlott viszony következtében Basch és társai az 1935. március 31-i választásokon az ellenzéki Független Kisgazdapárt jelöltjeiként indultak, de a közvélemény ellenszenvé miatt mandátumot egyikük sem nyert el. A birodalmi kormány részéről megrovásban részesültek, amiért az ellenzékkel fogtak össze, míg a magyar vezetés választásokon elért eredményeit a birodalmi kormány meleg fogadtatásban részesítette, mivel a Gömbös-féle kormánypárttól magyarországi érdekeik érvényesítését várta. 1935. június 14-én felfüggesztették főtitkári tisztségéből, hívei ekkor létrehozták a Népinémet Bajtársak²⁰ (Volksdeutsche Kameradschaft) nevű szerveződést. A céljuk a Gratz Gusztáv felé orientálódó Kussbach Ferenc megbuktatása volt, aki a kormányt segítve bizonyítékokat szerzett annak bizonyítására, hogy Németországból irányítják és pénzelik őket. A magyar vezetés külpolitikailag nem tudta kamatoztatni lehetőségét a német befolyás csökkentésére, de a belpolitikában sikerült bizonyos eredményeket elérniük. Megszüntették a Sonntagsblattot és Gratz irányítása alatt elindították a Neues Sonntagsblattot. A kormány 1935. december 23-i nemzetiségi iskolarendeletere, amely a vegyes tannyelvű (B típusú) oktatás egységes bevezetését írta elő fokozatosan az 1938. őszi tanévkezdésig, szűkíteni akarta a Volksdeutsche Kameradschaft demagóg agitációjának talaját. Ugyanakkor Németország felé pedig bizonyítani akarta, hogy méltányolja a magyarországi németek igényeit.²¹ A magyar vezetés a másodfokon is elítélte Bascht börtönbe záratta, Kussbachnak pedig, aki lojális maradt a kormányhoz, 1936. januárjában le kellett mondania. A Volksbildungsvereine vezetése a Kameradschaft tagjainak kizárásával új vezetőt választott Huss Richárd²² személyében. Gömbös halálát követően (1936. október 6.) az új miniszterelnök Darányi Kálmán²³ lett, aki német ösztönzésre szabadon engedte Bascht 1937. január 9-én. Darányi elnéző politikájának eredményeként Basch ismét aktív tevékenységbe kezdhetett. A két ország közti viszony rendezése érdekében nyilatkozat jelent meg mindkét sajtóban. A magyar sajtóban a

---

²⁰ Népinémet Bajtársak (Kameradschaft), német nacionalista szervezet, célja a magyarországi németek náci befolyás alá szervezése.

²¹ Tilkovszky, 1994. 35.

²² Huss Richárd (1885-1941), erdélyi szász származású politikus, a Volksbildungsvereine helyettes elnöke 1934-35-ben.

²³ Darányi Kálmán (1886-1939), magyar miniszterelnök, konzervatív politikus.

belügyminiszter biztosította a német kisebbség jogainak védelmét és érdekeik érvényesítésének lehetőségét illetően. Míg a német sajtóban Rudolf Hess a magyar belügyekbe való be nem avatkozásról és a magyarországi németység lojalitásáról biztosította a magyar közvéleményt. Gratz Gusztáv hiába figyelmeztette a magyar vezetést a Kameradschaft előretörésének veszélyére, miután a németek közölték, hogy a küszöbön álló Anschluss után nincs területi követelésük Magyarországon németek lakta területeit illetően, valamint ösztönözni fogják a Kisantant országaiban élő német kisebbség együttműködését a magyar kisebbséggel – amelyet magyar részről már korábban is szorgalmaztak - a kormány a német revíziós ígéretnek bűvöletében nem lépett fel a Kameradschafttal szemben. A Népinémet Bajtársak előretörését várták tagjaik az Anschluss (1938. március 12.) után, míg Gratz folytatta felhívó tevékenységét a náci befolyás erősödésére a hazai németység körében és a magyar belpolitikát illetően. Támogatást szerzett az Osztrák Szövetség a Népinémet Külföldi Munkára (Österreichischer Verband für volksdeutsche Auslandarbeit) nevű szervezettől, mely 1934-es megalakulása óta azt tűzte ki maga elé célként, hogy a határon túli németséggel ne kizárólag a náci szervezetek foglalkozzanak. A birodalmi vezetés számára terhessé vált Gratz, ezért az 1937-ben létrehozott Népinémet Közvetítőszerv (Volksdeutsche Mittelstelle), amelyet a határokon túl élő németek egységes irányítására hoztak létre, úgy foglalt állást, hogy Gratz helyett Bascht tekinti a magyarországi németek képviselőjének, mivel szerintük Gratz liberális, legitimista és zsidóbarát, így ilyen személy nem lehet egy német egyesület vezetője.

III. A svábság a második világháború idején

A magyarországi sváb népesség életében a második világháború idején jelentős változások mentek végbe. A hitleri Németország az Anschluss következtében szomszédossá vált Magyarországgal, melynek következményeképpen politikai befolyása jelentős mértékben megnövekedett a sváb lakosság körében. A német politikai aktivitás következtében Európa térképe jelentősen átalakult, aminek eredménye a magyar revíziós törekvések részbeni eredményessége lett. Magyarország a terület módosulások hatására etnikailag ismét heterogén országgá vált. A legnagyobb hazai kisebbség – a németység - létszáma a régi-új területek megszerzése után jelentősen megnövekedett, mivel a

Bácskában és Észak-Erdélyben jelentős számú németiség élt. Ezen német lakosság öntudatos, szervezett és a magyar politikai érdekeket csak részben figyelembe vevő tevékenysége a birodalmi német érdekek erősebb érvényesülési lehetőségét tette lehetővé. A háború alatt a hazai német kisebbség a magyar revíziós célok eszköztárába került, mivel helyzete nagyban befolyásolta a Magyarország és Németország közti viszonyt, és a magyar vezetés e viszony javulásától várta a már megszerzett területek megtartását illetve esetlegesen az újabb területek megszerzését. A háború menetében fordulópontot jelentő sztálingrádi csata után a német kisebbség egyre nagyobb mértékben a kétségbeesett német politika eszköze lett, így fordulhatott elő, hogy egy idegen állammak lettek kiszolgáltatva magyar állampolgárok, miután megkezdték a magyarországi németiség körében a korábban csak kisebb mértékben történő sorozást a Wehrmachtba és az SS-be. A hazai németiség és vezetői háború alatti magatartása a harcok befejeződése után jelentős politikai-társadalmi következményeket vont maga után, amelyeknek máig tartó hatásuk van.

III. 1. A Volksbund megalapítása és tevékenysége

„A Magyarországi Németek Népi Szövetsége²⁴ (Volksbund der Deutschen in Ungarn) megalapítása 1938. november 26-án a budapesti Vasúti és Hajózási Klubban történt.”²⁵ A Népinémet Bajtársak (Kameradschaft) céljait legalizáló egyesület megalakulásakor a német identitás megőrzését, valamint a német kisebbség érdekeinek védelmét tűzte zászlajára. Az identitás erősítése az előrehaladott asszimilációt volt hivatva lelassítani, illetve a disszimilációs folyamatokat támogatni. A Volksbund a német lakosság megnyerése érdekében különböző kulturális programok szervezését támogatta anyagilag és szervezetileg. A szociális támogatásoknak köszönhetően a szegényebb sváb lakosság körében a szervezet hamar népszerűsége és jelentős befolyásra tett szert, így 1942-re 300.000 tagot számlált.²⁶ A megalapításakor kultúregyesületnek induló szervezet anyagi támogatásban a gyanakvó magyar állam részéről csak minimális mértékben részesült, amikor ezt Basch szóvá tette, az állami támogatásért a magyar fél befolyásának növekedését akarta. A Volksbund finanszírozását így csak tagjaitól tudta remélni, azonban

---

²⁴ A Volksbund a magyarországi német kisebbség szervezete volt, amely 1938-ban, Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt alakult a korábbi Német Népművelési Egyesület utódaként. Vezetője Basch Ferenc volt. A Volksbund a Harmadik Birodalom érdekeinek képviselője volt Magyarországon, és jelentős szerepet játszott a Waffen-SS magyarországi toborzásaiban is.

²⁵ Spannenberger, 2005. 155.

²⁶ <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00032/pdf/13.pdf>, az adatok eltérhetnek aszerint, hogy a trianoni Magyarország, illetve a második világháború során megnövekedett országterületről van-e szó.

a tagság jelentős részét kitevő szegényparaszti rétegtől ez nem volt elvárható, így a titkos birodalmi forrásokra volt utalva, amelyek azonban rendszertelenek voltak. A magyar kormány éppen a németországi támogatás által a svábság körében tapasztalható birodalmi befolyás növekedésétől tartott. A Volksbund vezetősége, hogy eloszlassa a magyar elit részéről tapasztalható gyanakvást, a haza és a nemzet iránti lojalitásáról biztosította a magyar kormányt, és támogatta annak külpolitikai, revizionista koncepcióját. „A Volksbildungsverein, amely a hazai némettség kormány által támogatott és befolyása alatt álló szervezete volt, a Volksbund megalapításával „népi” konkurenst kapott, amelynek azonban nem volt elfogadott alapszabálya, ebből következően politikai legitimitációja sem.”

27

A

Volksbund vezetője, Basch Ferenc célja volt, hogy a lehető legszélesebb kulturális autonómiát harcolja ki a svábság számára. A szlovák kormány által a szlovákiai némettség számára biztosított népcsoport-autonómiát tekintette mintának, és hasonló jogokat követelt Magyarországon is. A birodalmi érdekeket messzemenően kiszolgáló hajlandó, a revizionista törekvések támogatását ezáltal remélő Imrédy-kormány bukása után 1939. februárjában a német érdekeket figyelembe vevő, de a magyarság érdekeit markánsabban képviselő Teleki Pál²⁸ lett a miniszterelnök, aki a Basch által áhított népcsoport-autonómia tervezetét elutasította, valamint a Volksbund népcsoportszervezet törekvését is megghiúsította, hogy egyedül képviselhesse a magyarországi németiséget. A Volksbundnak olyan működési keretet engedélyezett, amely azt vezetőinek szándéka ellenére kultúregyesületté degradálja. A második világháború kitörésekor (1939. szeptember 1.) a Teleki-kormány rendkívüli intézkedéseket vezetett be, amelyet a hatalom megpróbált a Volksbund tevékenységének korlátozására felhasználni. A szervezetet gyengítette továbbá Hitler 1939. októberében napvilágra került áttelepítési terve, amely a hazai svábság körében ijedtséget keltett. „Hitler ugyanis bejelentette, hogy a különböző országokban elszórtan élő, asszimilálódásnak kitett német „népforgácsokat” megmenti ettől a sorstól azáltal, hogy áttelepíti őket a német birodalom újonnan meghódított lengyel területeire.”²⁹ A magyarországi németek vezetői elleneztek a tervet, véleményük szerint a hazai svábok nem fognak asszimilálódni, hanem terjeszkedni képes, identitását megőrző népesség révén az egész németiség érdekét képviselik, ha jelenlegi településterületükön maradnak. Ezáltal

---

²⁷ Spannenberger, 2005. 159.

²⁸ Teleki Pál(1879-1941), magyar miniszterelnök, konzervatív politikus, Horthy bizalmasa.

²⁹ Tilkovszky, 1994. 40.

képesek a bácskai, bánáti sváb tömb és a birodalom közt összeköttetést létrehozni, valamint érvként arra hivatkoztak, hogy így legalább a birodalmi kormány beleszólhat Magyarországra belülszékeibe a német népcsoport-politikából kifolyólag. Ez az érvelésük világosan rámutat, hogy nem voltak lojálisak a magyar államhoz, hanem Németország birodalmi céljainak rendelték alá az általuk képviselt magyarországi svábságot. Hitler tervére a magyar uralkodó elit elfogadóan reagált, mivel reményeik szerint – Hitlerrel egyetértésben – így kiküszöbölhetőek a két állam közötti súrlódások, valamint így megszabadulhatnak a svábság azon részétől, amely nem lojális a magyar államhoz.

III. 2. A bécsi népcsoport-egyezmény és következményei

A revizionista magyar politika következő sikere, a második bécsi döntés következtében Magyarországhoz került Észak-Erdély visszacsatolása volt. A magyar politikai elit számára, – a Németország segítségével megszerzett – területeinek megtartása és továbbiak megszerzése érdekében a Közép-Európát uraló Németország rokonszenve létfontosságú volt, így tisztában volt azzal, hogy e rokonszenv fenntartása érdekében növelnie kell a birodalom számára exportált magyar mezőgazdasági termékeket. Azonban Hitler nem elégedett meg csak a szállítások mértékének növelésével, hanem a magyarországi német lakosság számára szeretett volna kivételezett helyzetet elérni. Teleki átlátta azt a veszélyt, hogy a magyarországi németek immár nem csak kulturális, hanem gazdasági befolyásának növekedése a magyarság szempontjából káros következményekkel jár. A bécsi népcsoport-egyezményt azonban a hazai revíziós hangulatban politikailag nem volt tanácsos elutasítani, tekintve, hogy a korábbi Kisantant államok Magyarországgal folytatott – Németország kegyeiért, rokonszenvéért folyó – versenyfutásában, így elmaradt tőlük, mivel ők hajlandónak mutatkoztak a német követelések kielégítésére. A nemzetiségi iskolák korábbi helyzetének felülvizsgálata során a német kisebbség helyzete javult, sok településen A típusú (nemzetiségi tannyelvű) iskolákká alakították a korábbi B esetenként a C típusú iskolákat, míg a többi magyarországi kisebbség számára ez a lehetőség nem adatott meg. A bécsi népcsoport-egyezmény keretében, Hitler tervei szerint felajánlják a Romániától Magyarországhoz került területek német nemzetiségű lakosai számára a Német Birodalomba való önkéntes áttelepülés lehetőségét. „A magyar kormány azonban arra számíthatva, hogy ez a lehetőség – Hitler tervének megfelelően – előbb-utóbb kiterjeszhető lesz Magyarországra egész német lakosságára, idejében tájékozódni kívánt arról, kik azok,

mekkora tömeget és milyen társadalmi rétegeket jelentenek, akik Németország javára optálnak.”³⁰ 1941. februárjában népszámlálást tartottak, a kérdések közt nem csak az anyanyelv iránt érdeklődtek, hanem a kérdezett nemzetiségi hovatartozását is kutatták. Azon német nemzetiségű magyar állampolgárok köre, akik az anyanyelv mellett a magyar nemzetfelfogással ellentétes módon - mely megkövetelte a nemzetiségek tagjaitól, hogy politikailag a magyar nemzet tagjainak tekintsék magukat – magukat német nemzetiségűnek vallották, jelentették elsősorban a kitelepítendőök körét. Mivel a kitelepítés szándéka korábban kiszivárgott, így a sváb lakosság mintegy harmada nemzetiségnek a magyart jelölte meg, tartván a kitelepítéstől, míg anyanyelv tekintetében a német került megjelölésre részükről is.³¹

A bécsi népcsoport-egyezmény hatására a magyar kormány által támogatott Népművelődési Egyesület (Volksbildungsverein) felfüggesztette az amúgy is korábban a Volksbund árnyékában folytatott működését. Ennek következtében a Volksbund maradt a hazai németiség egyetlen meghatározó szervezete. Ez azzal a veszéllyel járt, hogy a Volksbund, habár többször hangoztatta lojalitását a magyar hazához és a kormány politikájához, birodalmi befolyás alá kerül és így radikalizálódni fog. Teleki félelme halála után (1941. április) beigazolódott, ugyanis az újonnan Magyarországhoz tartozó Észak-Erdélyben a szászok és – a Teleki öngyilkosságát részben kiváltó délvidéki bevonulás által Magyarországhoz csatolt – Délvidéken a bácska-bánati svábság a magyarországitól eltérően etnikai tömbökben élt, így asszimilálódásuk is elmaradt a trianoni Magyarországon élő néptársaikétól és német identitásuk is erősebb volt.³² Az őket képviselő szervezeteik a náci ideológiának megfelelően Németország-felé lojalitást mutattak és a nemzetiszocialista ideológia irányvonalát követték. Mivel a birodalom anyagi és jelentős politikai támogatásban részesítette őket, gazdasági, valamint kulturális-politikai szervezeteik így önállóbbak voltak, bátrabban dacolhattak a magyar kormány akaratával. A Volksbundba integrált szervezeteik a Volksbundot radikalizálták, amely így a korábbi követelésekhez képest radikálisabb követelésekkel állt elő, ami a gazdasági és jogok területét érintette. A magyar kormány dolgát tovább nehezítette, hogy nem csak a németiség most csatlakozott része lép fel radikális követelésekkel, hanem a többi, öntudatos

---

³⁰Tóth, 1993.11.

³¹ Népszámlálás, 1941. A nemzetiségi települések adatai, KSH

³² Spannenberger, 2005. 257.

rétegekkel gazdagodó nemzetiség is hasonló célokért száll síkra és anyaországuk politikáját követve a fasiszta irányvonal mellett foglalt állást.

III. 3. Waffen-SS-toborzások Magyarországon és azok hatásai a magyarországi sváb lakosságra

„A Bárdossy-kormány 1942. február 20-án hozzájárult a német kormány azon kívánságához, hogy a Volksbund segítségével 20.000 „népinémet” önkéntest toborozhasson az SS-be, azzal a kikötéssel, hogy az SS-hez bevonulókat megfosztja magyar állampolgárságuktól.”³³ Német részről szükségesnek tartották a Szovjetunió ellen folytatott háború veszteségeinek pótlását, így célszerűnek találták, hogy a Wehrmachtot feltöltsék népinémet elemekkel. A magyar kormány hozzájárulását az indokolta, hogy ily módon akart a magyarsághoz nem lojális németektől megszabadulni és a háború közelinek vélt győzedelmes befejezése után a bevonultak családtagjainak kitelepítését is eltervezték. A németek a 20.000 fős létszám elérése érdekében propagandát folytattak, ugyanis jelentős anyagi támogatást ígértek az önkéntesek családtagjainak, valamint felhívták a figyelmet a magyar honvédség technikai, szervezeti elmaradottságára, ezzel is buzdítva a német nemzetiségű lakosságot a Wehrmachtba való jelentkezésre a honvédség helyett. A már a Kállay³⁴ miniszterelnök regnálása idején folyó toborzás során a miniszterelnök nem engedélyezte, hogy a német hadseregbe bevonulók hozzátartozóinak segélyezésének mértéke a honvédek családtagjainak juttatott támogatások mértékét meghaladja.

A világháború menete és a veszteségek növekedése kényszerítette a birodalmi vezetést, hogy Magyarországon ismét toborzás engedélyezését kérje a magyar kormánytól. Mivel a hadi események kedvezőtlen képet mutattak a magyar hadsereg voronyezsi és a németek sztálingrádi vereségét követően, így ennek a második toborzó akciónak a befejezésére csak 1944. februárjában került sor. Basch, a magyarországi német népcsoportvezető, felhívta a német hatóságok figyelmét az akció lassúsága miatt az illegális toborzásokra, valamint arra, hogy kérjék a magyar kormánytól a kényszersorozás engedélyezését. A toborzással szemben fellépő ellenállás hatásaként a magyarországi németek, különösen a trianoni Magyarországon élők, akik közül sokan korábban sem támogatták a Volksbund politikáját és a magyarsághoz való lojalitásukat hangoztatták,

---

³³ Tilkovszky, 1994.56.

³⁴ Dr. nagykállói **Kállay Miklós** (1887-1967) magyar politikus, 1942–44 között miniszterelnök.

létrehozták a magyar kormány támogatásával a Hűségmozgalmat³⁵(Treuebewegung), amelynek jelszava tömören fogalmazta meg álláspontjukat: „Treue zum Vaterland!” (Hűség a hazához!). 1943. március 15-én Bonyhádön intézett a Hűségmozgalom felhívást a magyarországi németiséghez, amelyben a „szentistváni állameszme” mellett foglalnak állást, valamint lojalitásukról biztosítják a magyar nemzetet. A Hűségmozgalom felhívta a figyelmet a náci befolyás erősödésére, és Magyarország függetlenségének megőrzésére, azonban a hasonló propagandát folytató baloldali mozgalmaktól elzárkózott és a kormányt biztosította támogatásáról. A Hűségmozgalom létszáma meg sem közelítette a Volksbundét, mindössze 30-40.000 fő körül mozgott,³⁶és tagjainak legnagyobb része a Dél-Dunántúlon toborzódott. Mivel nem volt a Volksbundéhoz hasonló mértékű társadalmi bázisa, így jelentősége sem tevékenységében keresendő, hanem a magyarországi svábság hazájához való lojalitása szempontjából jelzésértékű.

A második (1943) és a harmadik (1944) Waffen-SS-toborzás mind folyamatában, mind körülményeiben különbözött az elsőtől. A Wehrmacht számára az egyre növekvő veszteségek pótlására létfontosságúvá vált minél több népinémet besorozása. A második esetben a magyar kormány fenntartotta azon álláspontját, hogy azok, akik a német hadsereg alakulataiban teljesítenek szolgálatot, azok elveszítik magyar állampolgárságukat. A második toborzó akció főleg a trianoni Magyarországhoz csatolt területek németisége körében volt sikeres. A háborús események miatt az önkéntesek létszáma nem érte el a birodalmi vezetés által remélt nagyságrendet. A Volksbund segítségével folytatott propaganda nem lehetett elég hatékony a leszerelt honvédek beszámolóinak árnyékában, valamint a Hűségmozgalom propagandájának következtében. A magyar vezetés részéről az első toborzó akcióhoz hasonlóan, most is a német érzelmű sváboktól, illetve szászoktól való megszabadulás szándéka, valamint az ország stabilitásának fenntartása miatt döntött úgy, hogy magyar állampolgárokat enged más ország hadseregébe. A Volksbund tevékenysége ebben az akcióban kétarcú volt, mivel gyakorlatban támogatta a toborzást, de aggályaiknak adtak hangot, miszerint a kitűzött létszámot csak nehezen lehet elérni, az aratás előtt a férfiakat nem célszerű besorozni, ezért is sugallta Basch népcsoport-vezető a birodalmi szerveknek a kényszersorozás bevezetését.³⁷

A harmadik Waffen-SS-toborzás Magyarországot már a német megszállást (1944.

---

³⁵ Hűségmozgalom (Treuebewegung), Hűséggel a Hazához, Hűségmozgalom, Mit Treue zum Vaterland, a hazai németek önvédelmi mozgalma a nemzetiszocialista Volksbund egyeduralmával szemben.

³⁶ Tilkovszky, 1989. 165.

³⁷ Spannenberger, 2005. 343.

március 19.) követően érte. Ebben az időszakban a német hadsereg Magyarországon tartózkodó egységeinek hathatós támogatásával, valamint a németeket kiszolgáló Sztójay-kormány beleegyezésével folytak a sorozások. A Volksbidungsverein korábbi tagjait letartóztatták, így a nemzetiszocialistákkal végig szemben álló Gratz Gusztávot is. A kormányzó a megszállás következtében tehetetlen volt, érdemlegeset nem tehetett a toborzás ellen. A háború befejezéséig német és német nemzetiségűnek vélt magyar állampolgárokat soroztak be, mely ellen a magyar politikai elit nem tehetett semmit, illetve a nyilas hatalomátvételt követően a Szálasi-kormány tevékenységének következtében az ellenállás a magyar kormányhatalom részéről lelkes támogatással alakult.

A korábban felvázolt katonai-politikai események történelmi hatásain túl, nem szabad megfeledkezni a gazdasági-társadalmi hatásokról sem, amelyek a világháború befejeztével kerültek felszínre, mivel így lehet csak teljes képet kapni és így lehet magyarázatot találni a háború után kibontakozó németellenességre.³⁸

IV. A kitelepítés története

IV. 1. A kitelepítés előzményei

Magyarország a második világháborút a vesztesek oldalán fejezte be, így számára a vereség olyan negatív következményekkel járt, melyeknek máig tartó hatásuk van. A magyar állam a trianoni határok mögé szorult, ismét magyarok milliói kerültek a határokon túlra. A magyar reményekkel ellentétben, melyek az angolszászok balkáni partraszállásától remélték elkerülni a szovjet megszállást, a Vörös Hadsereg egységei foglalták el az országot. A Szovjetunióknak kiszolgáltató országban a szovjet hadsereg a háború bejeződését meg sem várva, az erősebb jogán magyar állampolgárok tízezreit hurcolta saját területére lágerekbe, ahol embertelen körülmények közt rabszolga-munkát végeztek velük a háborús jóvátétel címén. A magyarországi német lakosság az elhurcoltak közt Magyarország lakosságában elfoglalt arányához képest felülreprezentált volt. „Az ország területéről ilyen vagy amolyan módon szerzett „hadifoglyok” 10 százaléka – 30.000 ember – volt magyarországi német.”³⁹ Az elhurcoltak hadifoglyként bányákban, illetve a

---

³⁸ Tilkovszky, 1989. 164.

³⁹ Tilkovszky, 1994. 133.

mezőgazdaságban dolgoztak, valamint a háború során lerombolt infrastruktúra újjáépítésében vettek részt. A „malenkij robot” akár évekig is eltarthatott. Az érintettek, akik hazakerültek, Debrecenben államvédelmi kihallgatásban vettek részt, ahol figyelmeztették őket, hogy a kommunista pártot illetve vezérét éltessék, valamint, hogy a Szovjetunióban történt megpróbáltatásokról hallgassanak.

A második világháború befejeződése előtt a győzelemre álló nagyhatalmak konferenciát tartottak Potsdamban (1945. július 17. – augusztus 2.). Az európai államok béketervezetei mellett a Kelet-Európában lévő német népcsoportok ügyében is döntést hoztak. A német nemzetet a háború kirobbantásáért, valamint az emberiség és emberiség ellen elkövetett bűnök miatt kollektív bűnösnek és kollektíven büntethetőnek tekintették. A nagyhatalmak döntése alapján a Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország területén élő német nemzetiségű lakosokat egyenletesen elosztva, Németország területére kell telepíteni, ám a telepítést a körülmények szabta lehetőségek szerint a telepítendő emberek jogait tiszteletben tartva, emberségesen kell végrehajtani. Ezen államok közvéleménye a második világháborút követő időszakban nacionalista indulatait a területén lévő kisebbségeken vezette le. Lengyelországban az Odera-Neisse vonaltól (az új német-lengyel határ) keletre lévő német lakosság került áttelepítésre, akiknek helyét a Szovjetunióhoz került fehér orosz területek lengyel lakosai foglalták el. Csehszlovákiában a világháború előtt felszámolt államalakulat jött létre ismét - területileg a Szovjetunióhoz átadott Kárpátalját kivéve - , és az államalkotó nemzetek, a csehek és a szlovákok államuk integritásának fenntartása érdekében „tisztá” nemzetállamokat kívántak létrehozni. „A második világháború utolsó szakaszában, illetve a háború befejezését követően Beneš köztársasági elnök, a koalíciós csehszlovák kormány, illetve a szlovák megbízotti testület München (és az első bécsi döntés) „jóvátételének”⁴⁰ jelszavával nem pusztán az 1938 előtti határok helyreállítására törekedett, hanem Csehszlovákia mintegy négymilliónyi nem szláv (német, magyar) kisebbségeinek kitelepítését, elszállítását tűzte ki célul.”⁴¹ A Szudéta-vidéken élő németek kitelepítését a csehszlovák szervek aprólékosan végre is hajtották, míg a Dél-Szlovákiában élő mintegy 600.000 magyar nemzetiségű lakos kitelepítésére nem került sor. A magyarokkal szembeni akció csak részsikereket hozott. Erről a területről a becslések szerint 100.000 magyar nemzetiségű került Magyarországra, a magyar-szlovák népcseré keretében, valamint az üldöztetések elől menekülve a határon illegálisan

---

⁴⁰ Tóth, 1993. 152.

⁴¹ Szarka, 1991.24.

átlépve.⁴²A Szlovákiában maradó felvidéki magyarság diszkriminációnak valamint reszlovakizációnak volt kitéve.

IV. 2. Át- és kitelepítés Magyarországon a második világháború után

- 1. rész

A magyarság a magyarországi sváb lakossághoz való viszonya a trianoni békeszerződést követően új irányt vett. A magyar közvélemény a nemzetiségek önkéntes asszimilációját várta el. Amikor a nemzetszocializmus - németországi hatalomra kerülését követően - a külföldön letelepedett német népcsoportok identitásának megőrzését célzó politikája sikeresnek tűnt, a korszak magyar vezetése számára az áttelepítés terve tűnt megoldásnak a probléma kezelésére. Terveik szerint a világháború sikeres befejezése után került volna sor a magyarországi német lakosság a Németország Lengyelországtól elfoglalt területeire való áttelepítésére. Ez a terv azonban a világháború kimenetele miatt kudarcba fulladt.⁴³

A világháborút követően a hazai közvélemény, amely korábban a svábok, és általában a nemzetiségek asszimilációját várta el, a sváb lakossággal szemben ellenségesen viselkedett. Az ellenérzések mögött több tényező állt. A sváb lakosság a többségi nemzet elvárásához mérten alacsony asszimilációs hajlandósága, a világháború előtt és alatt a képviselőik által a magyarság iránt mutatott lojalitás hiánya, a Németország kiszolgálásában élen járó Volksbund vezetők magatartása, valamint az emberi természetből fakadó irigység, mivel a sváb közösségek általánosságban a szomszédjukban lévő más nemzetiségű településekhez képest jómódban éltek. Azonban mindezek nem lettek volna elegendők a kitelepítés legalább részleges társadalmi elfogadtatásához, szükséges volt a vesztes világháború élménye, amely háború a lakosságnak szomszédjai elhurcolását, vagyona pusztulását és nemzeti önérzetének sérülését okozta. Ezen tényezők összessége segítette elfogadtatni a Szövetségeseknek a német nemzet felett hozott ítéletét a kollektív bűnösséget és büntethetőséget illetően és segítette eltakarni azt a ténytet, hogy a náci Németország befolyása alatt lévő Volksbund befolyása, habár jelentős befolyással bírt a hazai németiség körében, nem terjedt ki a sváb lakosság egészére, valamint azt a ténytet, hogy a magyarsághoz és Magyarországhoz lojális németek létrehozták a Hűségmozgalmat

---

⁴² <http://www.mtaki.hu/docs/cd1/tothagnes61/05a.htm>

⁴³ Tilkovszky, 1994. 40.

és szembehelyezkedtek Hitlerrel, valamint a Volksbunddal.⁴⁴

1945. január 20-án Magyarország aláírta a fegyverszüneti egyezményt Moszkvában, melyben kötelezettséget vállalt a háborús bűnösök felelősségre vonására és a fasizmus felszámolására. A Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság (MSzEB) és vezetője, Vorosilov marsall⁴⁵ magyarországi ténykedése azt a szellemiséget tükrözte, hogy a németek kollektív felelőssége és felelősségre vonása olyan folyamat, amelyen minden demokratikus állam keresztülmegy. Az új magyar politikai vezetés a háború után törekedett a vesztes Magyarország felelősségét az ott lakó német kisebbségre hárítani, ezért a MSzEB irányvonalát támogatta. A magyarság felelősségének csökkentésében fontos szerepet játszott a korábban a nyilasokkal kollaborálóknak nyújtott beilleszkedési lehetőség az új körülmények közé.⁴⁶ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány és vezetője Dálnoki Miklós Béla politikájának háttérében az 1945. tavaszán meghirdetett földreform állt, mely főleg a túlnépesedett, tiszántúli agrárproletár népeiséget akarta földhöz juttatni. Nem szabad megfeledkezni azonban az 1945. májusában a Bácskából Magyarországra telepített 12.000 bukovinai székely földigényéről, valamint a Csehszlovákiából a magyarok kollektív bűnösségének elve alapján kitelepített ezrek szükségleteiről.⁴⁷ Ezen igények kielégítésére a nagybirtokok felszámolása nem nyújthatott elegendő földalapot, így a magyar vezetés kapva kapott a svábok kitelepítésének lehetőségén, mivel a tőlük elkobzott földekkel igyekezett a korábban említett csoportok földéhségét enyhíteni. A kitelepítés elvi háttérét 1945. elején az év során lefolytatott nemzethűségi igazoló eljárások alkották, amelyek az egyének magatartását és felelősségre vonásának lehetőségét vették a kitelepítés kritériumául, szemben a MSzEB által hangoztatott kollektív bűnösség és büntethetőség elvével.⁴⁸ A kitelepítés korábbi, világháború előtti és alatti tervezetei szerint csak önkéntes lehet, míg a háború utáni demokratikus kormány az ismertetett tényezőkből fakadóan a kényszer-kitelepítés mellett döntött. A magyar kormány 1945. május 26-án és július 5-én a nagyhatalmakhoz fordult két ízben is a németek kitelepítésének ügye miatt, ugyanis a kitelepítés felelősségét nem akarván vállalni az ő hozzájárulásukat kérte az akció véghezviteléhez. A Szövetségesek potsdami konferenciájukon 1945. augusztus 2-án

---

⁴⁴ Spannenberger, 2005. 328.

⁴⁵ Kliment Jefremovics Vorosilov (1881-1969.) orosz nemzetiségű szovjet kommunista politikus, hadvezér, a Szovjetunió marsallja. A második világháborút követően Magyarországon kulcsszerepet játszott a szovjet katonai hatalom megszilárdításában és a kommunista hatalomátvétel előkészítésében.

⁴⁶ Tilkovszky, 1994. 139.

⁴⁷ Tilkovszky, 1994. 141.

⁴⁸ Tilkovszky, 1994. 139.

megadták hozzájárulásukat. A magyar kormány kettős játékba kezdett, amikor törekedett a kollektív bűnösség és büntethetőség elve alól kibújni és a körülményekhez képest a lehető legtöbb sváb lakost kitelepíteni. Konceptiójuk a Szövetségesek által elvárt kitelepítendőek számát nem érintette, azonban a kitelepítés kritériumát a kollektív felfogás helyett az egyén specifikus felelősségre vonást részesítette előnyben. A kitelepítendőek körét a következőkben határozták meg. Miszerint minden olyan személy, aki a Volksbund tagja vagy támogatója volt, önkéntesen jelentkezett az SS-be vagy korábban magyarosított nevét ismét németre cserélte kitelepítésre van ítélve Magyarországról.⁴⁹ Mivel a politikai vezetés tisztában volt azzal, hogy az ezen okokból kitelepítettek száma nem éri el a Szövetségesek által – többször változtatott – számot, így a kritériumok közé az 1941. évi népszámlálás során magukat német nemzetiségűnek vallókat – akik saját bevallásukkal gyakran tudtukon kívül szembefordultak a magyar politikai nemzetfelfogással – is a kitelepítendőek közé sorolták. A korbéli Magyarországon élő német népesség 470.000-es összlétszámából ezen kritérium alapján 300.000 kitelepítendőnek minősült.⁵⁰ A demokratikus Magyarország tehát olyan emberek százezreit akarta kitelepíteni, akik az akkori körülmények közt nemzetiségük vállalásával a korszellemének megfelelően cselekedtek. Akiket az akkori magyar állam egy idegen állam befolyásának tett kiszolgáltatottá, ahonnan bátorították őket nemzetiségük vállalására. A magyarországi svábság többsége tehát a hitleri Németország és a horthysta Magyarország közt őrlődve a demokratikus Magyarország által lett diszkriminálva németiségéért. A magyar kormány által mindenképpen elkerülendő kollektív bűnösség és büntethetőség elve szolgáltatott jogalapot a csehszlovák kormánynak, hogy Szlovákiából a magyarokat lehetőleg minél nagyobb számban kitelepítse. Ezért erőltette a csehszlovák kormány a Szövetségesek előtt a kollektív felfogást, mivel így a magyar kormányt is rá lehetett szorítani saját kisebbségének kitelepítésére, amelyre hivatkozásul a felvidéki magyarokat kitelepítésre ítélték volna. Ebben a kérdésben nem két egyenjogú állam volt érintett, hanem a vesztes Magyarország és a győztesek szövetségeseként maga is győztesé váló Csehszlovákia, amely a szláv szolidaritás hátszelével a Szovjetunió támogatását bírva könnyebben tudta törekvéseit a vesztesekkel szemben érvényre juttatni. Ennek megfelelően 1945. decemberében a MszEB nyomására kitelepítési rendelet lett kiadva, mely a kollektív bűnösség és büntethetőség

---

⁴⁹ Tilkovszky, 1989. 168.

⁵⁰ Tilkovszky, 1994. 141.

elve szerint minden magyarországi németet érintett.⁵¹ Kitelepítendőik körébe vonták az 1941.évi népszámlálás során magukat magyar nemzetiségűnek, de német anyanyelvűnek vallókat, sőt a Volksbunddal szemben álló, Hűségmozgalom résztvevői is osztoztak a valódi bűnösök sorsában. 1946. folyamán megkezdődött a kitelepítések első szakasza. A kitelepítetteket az amerikaiak által megszállt zónába vitték. A kitelepítés második szakasza 1948-ban zajlott a szovjet zónába (Német Demokratikus Köztársaság), mivel az amerikai zóna nem volt képes több menekült befogadására. Ekkor már enyhébb kritériumok mellett folyt az akció, minek következményeképpen mindazok mentesültek a kitelepítés alól, akik magukat az 1941. évi népszámlálás során magyar nemzetiségűnek, de német anyanyelvűnek vallották, illetve akik magukat német nemzetiségűnek vallották, Volksbund tagok (!) vagy 1944-ben az SS-be kényszersorozással elhurcoltak voltak, de az iparban dolgoztak, bányászok vagy kézműiparosok voltak. Magyarországon a kitelepítés következtében 230.000 sváb lakos maradt, azonban mivel közülük a német öntudattal rendelkezők kerültek kitelepítésre, ezért az itthon maradottak asszimilációja felgyorsult.⁵²

IV. 3. Át- és kitelepítés Magyarországon a második világháború után *- 2. rész*

A Magyarországi sváb népesség kálváriájának, a második világháború utáni kitelepítésnek vizsgálatakor a hazai politikai körülményeknek, a korszak hazai gondolkodóinak állásfoglalásának, valamint a társadalmi konstellációnak a figyelembe vételét követeli meg a teljesség igénye, melyek nélkül az eseményekről alkotott kép nem lehet teljes.

IV. 3. 1. A kitelepítés megalapozása

A kitelepítés előkészületei 1945. tavaszán kezdődtek, a magyarországi földreformmal összefüggésben. A kitelepítés célja minél nagyobb földterület felszabadítása volt az agrárproletár népesség, a háború végeztével a határon túlról Magyarországra menekültek, illetve később a Csehszlovákiából kitelepítettek számára. A magyarországi svábok földjeinek elvételét jogfosztások kísérték, mivel gyakran a gyakorlati folyamatok a jogi szabályozás előtt mentek végbe, melyek során a visszaélések előfordulása sem ment

---

⁵¹ Tilkovszky, 1989. 169.

⁵² Tilkovszky, 1994. 143.

ritkaságszámba. Mivel a kormányzati koncepció hiányzott, ezért a tervek végrehajtásakor a helyi tisztségviselők magatartását nem a szakmai megfontolások, hanem a politikai érdekek irányították. A helyi tisztségviselők politikai hovatartozásának heterogén volta gyakran egymás akadályozásához vezetett. 1945. tavaszán az Alföldön és a Dunántúlon házak és földek elkobzása ment végbe, melyeknek következtében sok sváb lakos vált hajléktalanná. A minél nagyobb földterület felszabadítása érdekében a német lakosságra összeköltöztetések és internálótáborok vártak. Ezeknek a feladatoknak az ellátására felállították 1945. május 10-én a Népgondozó Hivatalt, melynek feladatkörébe tartozott a nemzethűségi vizsgálatok lefolytatása azon személyekkel szemben, akik esetében felmerült a hazaárulás, idegenszívűség vádja.⁵³ A Népgondozó Hivatal nemzethűségi igazolásokat adott ki azokban az esetekben, ha a vizsgált személlyel kapcsolatos eseti vádak nem voltak igazolhatóak. Az internálótáborok lakosainak ellátása is a Hivatal alá tartozott, így amikor az Újjáépítési Minisztérium az internált svábokat mezőgazdasági és bányászati munkákra akarta alkalmazni, a Népgondozó Hivatal az internáltak nagy létszámára és elégtelen ellátására hivatkozva csak azzal a feltétellel engedte dolgozni a táborokban élőket, hogy az Újjáépítési Minisztérium a munkások családtagjainak élelmezéséről és elhelyezéséről is gondoskodik.⁵⁴ 1945. decemberében elkészülnek a kitelepítés tervei, melyeknek első fázisa a sváb lakosság döntő többségének is gyűjtőtáborokba való szállítása volt. A Népgondozó Hivatalnak öt kirendeltsége működött országszerte, melyeknek területén huszonnégy tábor volt, ezek voltak hivatva befogadni 447.000 főt, amely szám megmutatja, hogy az egy házra eső lélekszám huszonhárom fő. Ilyen körülmények közt tervezték a sváb lakosság összegyűjtését. 1945. december 12-én elkészül - csehszlovák közbenjárásra, szovjet támogatással - az a tervezet, mely a svábok kollektív bűnösségét veszi alapul. A magyar kormány tervei szerint 200.000 fő lenne kitelepítendő, illetve e szám alátámasztásaként a kollektív bűnösséget elutasítja a magyar kormány.⁵⁵ A tervezet szerint minden olyan körzetben táborokat kell felállítani, ahol a környező települések lakosságának 70-90%-a német nemzetiségű, ez az előírás azonban figyelmen kívül hagyta a szállítási lehetőségeket. A gyűjtőtáborok túlszűfoltak voltak, bár a zsúfoltság régióként különbözött. „Különösen a Dunántúlon volt súlyos a helyzet, ahol Kőkény körzetében az eredeti lakosság 20-szorosát, Alsónánásra 12,5-szeresét, míg Szulokra 8,5-szeresét akarták

---

⁵³ Zielbauer, 1990. 73.

⁵⁴ Tóth, 1993. 104

⁵⁵ Tilkovszky, 1989. 168.

összevonni⁵⁶” A kitelepítések földrajzi menetrendje a tervek szerint a következők szerint ment volna végbe: 1945. decemberétől 1946. februárjáig a Budapest környéki sváb lakosság került volna kitelepítésre, összesen mintegy 100.000 fő. 1946. márciusától Nógrád-Hont vármegye, Komárom-Esztergom vármegye, Fejér vármegye és Győr-Moson-Pozsony vármegye következett, összesen 75.000 fő. 1946. áprilisában tervezték megkezdeni a tervek szerint a nyugat-dunántúli megyék (Sopron vármegye, Veszprém vármegye, Vas és Zala vármegyék, valamint részben Tolna vármegye) svábságának kitelepítését, a létszámot ismét 75.000 főre tervezték. Mivel Tolna vármegye német lakossága igen nagyszámú volt, ezért a megyei kitelepítést a következő hónapban is folytatni tervezték, de most már a Somogy és Baranya vármegyékkel együtt, a kitelepítendőek számát 100.000 főre tervezték. A baranyai svábság kitelepítésében azonban problémát jelentett a kitelepítendőek nagyszáma, így ennek a vármegyének is az esetében a kitelepítés a következő hónapra is átcúsúzott, amikor Bács-Bodrog vármegye német lakosságával akarták kitelepíteni, ismételten 100.000 fővel számolva. A kitelepítések utolsó szakaszát az Alföld keleti és déli vármegyéinek (Bács-Bodrog vármegye, Békés vármegye, Szatmár vármegye, Csanád-Arad-Torontál vármegye) és a fővárosi németségnek a kitelepítése alkotta volna a tervek szerint 1946. júliusában, ebben a turnusban 50.000 főt terveztek kitelepíteni.⁵⁷ A menetrendet azonban a belföldi és nemzetközi körülmények miatt nem lehetett a terveknek megfelelő ütemben és mértékben végrehajtani.

IV. 3. 2. A koalíciós pártok álláspontjai a kitelepítés kérdésében

1945. december 22-én a Minisztertanács ülést tartott, melyen rendeletet hoztak a svábok kitelepítésére. A rendeletet illetően már a kortársak véleménye is megoszlott, mivel sokan azt elnagyoltnak ítélték, amely nincs tisztában a valós körülményekkel. A rendelet szerint a kitelepítést miniszteri biztosok vezetik, akiknek feladatkörébe tartozott az áttelepítésre kötelezettek összegyűjtése, a vasúti szállítás és az egészségügyi ellátás megszervezése, a zárolt ingatlanok leltározása, valamint a miniszteri biztosok karhatalommal való felruházása. A 12.330/1945 M.E. számú rendelet szerint, amelyet a Minisztertanács éles vita után fogadtak el, mindenki kitelepítendő „aki a legutolsó népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta

---

⁵⁶ Tóth, 1993.107.

⁵⁷ Tóth, 1993.108. táblázat

magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak, vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt.”⁵⁸ A Minisztertanács ülésén a pártjuk álláspontját képviselő miniszterek és jelenlévők közt éles vita alakult ki.⁵⁹ A pártok álláspontjai nehezen összeegyeztethetőek voltak, mivel különböző társadalmi csoportok támogatását bírták, így azok számára törekedtek kedvező helyzetet teremteni.

Az MKP a sztálini nemzetiségi politikát követve, a kollektív bűnösség elve mellett foglalt állást. Az MKP szerint a kitelepítést célszerű minél gyorsabban és minél szélesebb körben végrehajtani, mivel ez egy történelmi lehetőség, hogy a német nemzetiségű lakosságtól megszabadulhasson az ország, amely így nem lehet többé destabilizáló tényező, valamint ezáltal a földnélküli agrárproletariátus számára is lehetne földet adni. A párt így kívánta népszerűségét növelni, azonban ezt az álláspontját nem hangoztathatta nyíltan, így a nemzetközi helyzetre hivatkozott, amely a svábok kitelepítésére ösztökél.⁶⁰ Nagy Imre belügyminiszter az ülésen is a nemzetközi helyzettel magyarázta álláspontját: „A berlini hármas konferencia jegyzőkönyvének 13. pontja a német lakosság kitelepítésével foglalkozik. Kimondja, hogy úgy Csehszlovákiából, Ausztriából, Jugoszláviából és Lengyelországból, mint Magyarországból a német lakosság kitelepítendő. Ennek alapján a november 20-án tartott berlini értekezlet utasításokat adott a berlini hármas értekezlet határozatainak végrehajtására.”⁶¹

A Szociáldemokrata Párt szavazóbázisa jelentős részt a városi munkásság, illetve a bányavidékek iparosai közül került ki, akiknek jelentős része német származású volt. Az SzDP a magukat a legutóbbi népszámláláskor német nemzetiségűnek vallók esetében támogatta a kitelepítést, bár törekedett a kitelepítendőek körét szűkíteni. Az SzDP-n belül

---

⁵⁸ Tóth, 1993.110.

⁵⁹ . A magyarországi svábság jövőjét döntően befolyásoló ülésen Tildy Zoltán miniszterelnök (FKGP), Rákosi Mátyás államminiszter (MKP), Dobi István államminiszter (MKP), Gyöngyösi János külügyminiszter (FKGP), Nagy Imre belügyminiszter (MKP), Gordon Ferenc pénzügyminiszter (FKGP), Kovács Béla földművelésügyi miniszter (FKGP), Bán Antal iparügyi miniszter (SzDP), Dr. Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter (NPP), Dr. Ries István igazságügy miniszter (SzDP), Tombor Jenő honvédelmi miniszter (FKGP), Dr. Molnár Erik népjóléti miniszter (párton kívüli), Bárányos Károly közellátásügyi miniszter (FKGP), Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter (MKP), Balla Antal tájékoztatásügyi miniszter (FKGP), Dr. Antall József újjáépítési miniszter (FKGP), Dr. Balogh István miniszterelnökségi politikai államtitkár (FKGP), Dr. Bojta Ernő Béla miniszterelnökségi adminisztratív államtitkár, a minisztertanács jegyzője vettek részt.

⁶⁰ Tilkovszky, 1994. 143.

⁶¹ MOL Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei: 1945. november 15. – 1946 február 4. 340.

Bechtler Péter⁶² tiltakozott a svábság kollektív büntetése ellen, valamint Kéthly Anna⁶³ képviselő, aki a nyugati szociáldemokrata értékek mentén a következő álláspontot képviselte: „Aki nem követett el gaztetteket – amiért természetesen egyénileg felelni kell -, csak éppen részese volt egy tömegtébolynak, melynek, hajh, annyi magyar is részese volt, vagy aki azzal a közömbösséggel nézte a náci uralom fejleményeit, melyet a múlt esztendőben a magyar társadalom nagy része is tanúsított, azt ne engedjük veszni, azt próbáljuk megmenteni az igazi demokrácia Magyarországnak.”⁶⁴

A Nemzeti Parasztpárt a hazai német parasztság érdekeit figyelmen kívül hagyva, népszerűségének és befolyásának növelését tartva szem előtt, elsősorban az agrárproletár tömegek igényeinek kielégítését támogatta. A sváb kitelepítéssel kapcsolatban a kommunista párttal megegyező, radikális álláspontot képviselte, miszerint lehetőleg minden sváb lakos úgy távozzék az országból, ahogy jött – egy batyúval. Számukra a mielőbbi földosztás, és ezzel összefüggésben a mielőbbi kitelepítés végrehajtása volt létfontosságú az őket támogató tömegek nyomása miatt. A Minisztertanács ülésén a döntés sürgetése Keresztury felszólalásában is ennek az álláspontnak ad nyomatékot: „A potsdami határozat az, hogy a német lakosságot vagy egy részét ki kell telepíteni. Tehát ennek az értelmében döntünk akkor is, ha csak egy részét telepítjük ki.”⁶⁵

A Független Kisgazdapárt álláspontja a német nemzetiség kitelepítést illetően a részleges kitelepítést támogatta, ugyanis az általuk képviselt módos parasztságnak nem fűződött feltétlen közvetlen érdeke a kitelepítéshez, arról nem is beszélve, hogy jelentős részük német nemzetiségű volt. A legnagyobb kormánypárt a hozzá tartozó külügyminisztériumon keresztül tisztában volt a kitelepítést övező nagyhatalmi koncepcióval, így nem zárkózott el a kitelepítés lehetőségétől, de annak kollektív voltát elutasította.⁶⁶ A határon túli magyarság érdekeit szem előtt tartva, a kollektív bűnösség és büntethetőség elfogadásával precedenst teremtettek volna a szomszéd államok számára, hogy ezen elv mentén büntethessék a területükön élő magyar kisebbséget. A párt álláspontja szerint a külhoni magyarság védelméért a tiltakozáson kívül Magyarország egyebet nem tehet, mint vesztes állam, ezért a jogsértések megakadályozása és fékezése érdekében a nagyhatalmakhoz lehet csak fordulni. Gyöngyösi János külügyminiszter a

---

⁶² Bechtler Péter (1891-1964), sváb származású szociáldemokrata politikus.

⁶³ Kéthly Anna (1889-1976), szociáldemokrata politikus, később elhagyta Magyarországot.

⁶⁴ Tilkovszky, 1994. 145.

⁶⁵ MOL Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei: 1945. november 15. – 1946 február 4. 348.

⁶⁶ Tóth, 1993. 43.

következésképpen képviselte pártja álláspontját: „(...)a hazai németiség nemzetiségi hovatartozás szerinti megbüntetése, valamint a kollektív büntetés elfogadása a faji alapon álló hitlerizmus elveivel egyezne, s precedenst teremthetne a szomszéd államokban lakó magyar kisebbségekkel szemben.”⁶⁷

A 12.330/1945 M.E. számú rendeletről az éles viták miatt Rákosi Mátyás indítványaként névszerinti szavazással döntöttek. A szavazás eredménye a rendelet elfogadása lett 9:5 arányban. Az eredményt december 29-én hozták nyilvánosságra.⁶⁸

IV. 3. 3. Tiltakozók - Bibó István⁶⁹ álláspontja a kitelepítést illetően⁷⁰

A rendelet kihirdetése után tiltakozó mozgalom bontakozott ki, amely a társadalom minden rétegét érintette. Mindszenty⁷¹ esztergomi érsek tiltakozó levelet írt Tildy Zoltán miniszterelnöknek, melyben arra kéri a miniszterelnököt, hogy a telepítéseket a tél után kezdjék meg, így is kímélve a kitelepítendőket, a vegyes családok tagjait ne telepítsék ki és a kitelepítés a magukat magyar nemzetiségű, de német anyanyelvűnek vallókat ne érintse. Tildy visszautasítja a kérést, mivel a kitelepítések az előzőleg megállapított menetrendhez képest így is csúszásban vannak, de ígéri a humánus végrehajtást, ami a tiltakozókat nem nyugtatja meg, így később is sok levél érkezik a helyi tisztségviselőktől, valamint a falusi papoktól, lelkészekről.

A magyar közélet számos szereplője tiltakozott a svábok kollektív bűnössége és büntethetősége miatt, mivel szerintük ez méltatlan az új magyar demokráciához. A kollektív felfogás elfogadása a világháborús szerepfeldolgozás mellett a magyar társadalmat morálisan komolyan megterhelné. Valamint azt az álláspontot is hangoztatták, hogy az ilyen körülmények közt végbe menő kitelepítésnek nagyon sok vonása hasonlítana az 1944-es zsidó deportálásokhoz, így a külföld felé is csak azt kommunikálná a magyarság, hogy a demokrácia vállalásával nem a módszer, hanem csak az alany változott, ti. a zsidók helyett a svábok.

1945. tavaszán került napirendre a svábok kitelepítése a Szövetségesek kezdeményezésére. A hazai pártok támogatták a felvetést, mely ekkor még nem volt jogerőre emelve, csak mint „átrendezési terv” volt napirendre tűzve a Szövetségesek

---

⁶⁷ Tóth, 1993.38-39.

⁶⁸ Tilkovszky, 1994. 141.

⁶⁹ Bibó István (1911-1979), jogász, politikus, társadalomtudós, a korszakban a Belügyminisztérium közigazgatási osztályát vezette.

⁷⁰ Bibó István, Pro memoria sváb kérdésben, 1945. április-május

⁷¹ Mindszenty József (1892-1975), esztergomi érsek, később Magyarország utolsó hercegprímása.

tárgyalásain. A közvélemény svábellenes hangulatának következményeként a svábok lakta területeken atrocitásokra került sor. Ezen események hatására írta meg Pro memoria „sváb kérdésen” című emlékeztetőjét Bibó István, valamint az elvi kérdések tisztázását indítványozó elaborátumát, melyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminiszterének, Erdei Ferencnek⁷² nyújtott át. Pro memoria „sváb kérdésben” című munkájában (1945. április-május!) Bibónak a kitelepítéssel, mint megoldással szemben erkölcsi, társadalompolitikai és végül technikai aggályai vannak.⁷³

A szerző véleménye szerint a svábság köréből kikerülő nagyszámú hazaáruló nem jelent elég okot erkölcsi szempontból arra, hogy a bűnösséget az egész sváb népesség felett ki lehessen mondani és ezáltal több százezer embert megfosszanak állampolgárságától, valamint kitelepítsék Magyarországról. Bibó megjegyzi, hogy a kollektív büntetések rendszere a fasiszta államberendezkedés eszköze, amelyet így nem lehet egy demokratikus jogrendbe beágyazni.

Társadalompolitikai szempontból erősen aggályos, hogy a zsidók deportálása után ilyen rövid idővel ismét egy kisebbség eltüntetését tervezi a magyar állam a származásra hivatkozva, mivel a magyar társadalom szembenézését a világháború alatt történetekkel csak nehezíti egy morálisan ilyen súlyos akció végrehajtása.

Bibó végül kitér arra is, hogy az elvi problémák mellett milyen technikai problémákat vet fel a kitelepítés. Véleménye szerint Ausztria és Németország nem képes a közép-európai németek befogadására. Felhívja a figyelmet arra, hogy amennyiben a nagyhatalmak nem kérik a kitelepítést, akkor a magyar kormány ezt az ő álláspontjukkal szemben ne képviselje, amennyiben ez mégis szándékukban áll, akkor ez úgyszólván európai kérdés, melyet a béketárgyalások tisztázni fognak. A határon túli magyarságra való tekintettel pedig kijelenti, hogy egy ilyen lépés – ti. a svábok kitelepítése – csak ürügyet, precedenst jelentene a szomszédos országoknak, akik hasonló intézkedéseket hozhatnának a területükön élő magyarsággal szemben, hivatkozva a magyarországi intézkedésekre.

Bibó István összegzésként azt javasolja, hogy „a „sváb kérdés”-ből ne csináljunk faji vagy nemzetiségi kérdést. A valóban hűtlennek bizonyult egyénekekkel szemben a népbíróság útján járjunk el, a sváb kérdés lényegét pedig ésszerű széttelepítés és magyar

---

⁷² Erdei Ferenc (1910-1971), szociológus, népi író, az Ideiglenes Nemzeti Kormányban belügyminiszter.

⁷³ Bibó, 1995. 311.

tömegek betelepítése útján (az ország határain belül) oldjuk meg.”⁷⁴

A magyarországi svábok jövőjét meghatározó potsdami konferencia a német nemzetet kollektíven bűnösnek nyilvánítja és elrendeli a közép-európai németek Németországba telepítését, melynek célja, hogy Németország soha többé ne fenyegethessen más népeket. A jegyzőkönyv szerint a kérdés napirendre tűzését a konferencián Beneš javasolta. Lengyelországban és Csehszlovákiában az akció lebonyolítását a regnáló kormányokra bízták, míg Magyarországon a szuverén Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság lett megbízva, amíg a békeszerződés nem kerül aláírására.⁷⁵

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány mozgástere a nagyhatalmak állásfoglalását követően leszűkült. Bibó István az események hatására ismét tollat ragadott, hogy aggályait fejezze ki a körülmények alakulása miatt, valamint hogy tiltakozzon a kitelepítés várható módja és méretei miatt.

Emlékirat a magyarországi német lakosság kitelepítéséről⁷⁶ (1945. augusztus 18.) című munkájában Bibó kifejti, hogy bár a hazai politikai erők hangsúlyozzák a sváb kitelepítés és a zsidó deportálások közti különbségeket, a körülmények (a kitelepítendő magas és előre meghatározott száma, a kitelepítés menetrendjének gyors végrehajtása és a kitelepítendő sorsának bizonytalansága) miatt az akció végrehajtása a korábbi zsidó deportálásokkal hasonló jellegű lesz. Véleménye szerint képmutatás a különbséget abban megjelölni, hogy a kitelepítendő svábok nem gázkamrákba kerülnek.

A szerző véleménye szerint a SzEB által meghatározott 450.000 fő azt jelenti, hogy nem csak a magukat német anyanyelvűnek és német nemzetiségűnek vallók kerülnek kitelepítésre – akik csak lelkiismeretüknek megfelelően válaszoltak-, mivel a legutóbbi népszámlálás adatai szerint létszámuk 303.000 fő, így olyan sváb lakosok is kitelepítésre kerülnek, akik az asszimiláció útján előrehaladott állapotban vannak. Ezek az emberek a Volksbund és a hitleri Németország rosszallását vállalva, magyar nemzetiségűnek vallották magukat, miközben a magyar állam részéről védelmet nem élezhettek, így a kitelepítés velük szemben mindenképpen méltánytalan és az akció végrehajtása során a nehezen kiküszöbölhető önkény, a visszaélések, a nyilvánvaló igazságtalanság hatására olyan demoralizáló jelenség fog kialakulni, mint a korábbi zsidó deportálásokkor.⁷⁷ A fent leírt

---

⁷⁴ Huszár Tibor - Litván György - S. Varga Katalin, 1995. 312.

⁷⁵ Tilkovszky, 1994.139.

⁷⁶ Emlékirat a magyarországi német lakosság kitelepítéséről, In: Bibó István: Életút dokumentumokban, 1995. Budapest.

⁷⁷ Bibó, 1995. 318.

jelenséget csak fokozni fogja az akció menetrendjének gyors végrehajtása, mivel az ország közellátási, közigazgatási és karhatalmi szervezetsége a világháború után jelentősen romlott az egy évvel korábbihoz képest is, ezáltal az akció törvényes mederben tartását a gyors végrehajtás nem teszi lehetővé.

Nem szabad megfeledkezni a kitelepítendőek egzisztenciális helyzetéről, mivel az ő esetükben a földig rombolt Németországban sem nyílik biztos megélhetési lehetőség.

Azon sváb lakosok körében, akik bár tevékenységükkel nem tudják igazolni, hogy a nemzetiszocialista Németország helyett a magyarsághoz maradtak hűek, nagymértékű ellenállás fog kialakulni, amely bujkálások formájában kerülhet napvilágra. Ez az ellenálló tevékenység azonban ismét a sajtó- és pártagitációnak azt az uszító hangnemét vetíti előre, illetve a bujkáló lakosok vagyonával való mértéktelen visszaélést és végül a bujkálók karhatalmi vadászatát, amely csak a zsidóüldözésekhez mérhető.

Bibó felhívja a figyelmet arra, hogy ezen események és jelenségek megelőzése érdekében a magyar kormánynak el kell érnie a SzEB-nél, hogy a kitelepítendőek számát csökkentse, vagy a hazai német lakosság számához arányosítsa, mivel a kitelepítendőek jelentős része nem szolgált rá a kitelepítésre.

A kormánynak az ország jelenlegi állapotában meg kell próbálnia időt nyernie, mivel jelenleg nem képes az akció menetrendszerű végrehajtásának lebonyolítására.

A szerző utolsó feltételül a kitelepítendőek célországának viszonyainak feltérképezését és a megszerzett információk közhírré tételét tartja kívánatosnak

A politikai pártok közt és a közvéleményben zajló viták nyomán a miniszterelnökség tárcaközi bizottságot hoz létre, hogy az álláspontok közelítsenek egymáshoz. Első ülésükre 1946. január 9-én kerül sor, melynek célja a kollektivitás elkerülése, az SS-be kényszerrel besorozottak sorsának egyéni elbírálása. Tevékenységük végül formálissá vált, miután a Magyar Közlönyben megjelent a 70.010/1946. B.M. rendelet január 15-én, de január 4-i keltezéssel.⁷⁸ Ez a rendelet a végrehajtási utasítást tartalmazta. A rendelet értelmében a kitelepítendőek listájának elkészítésekor a Statisztikai Hivatal és a politikai rendőrség adataira lehet támaszkodni. A mentesítettek arányát 10%-ban maximálta a rendelet. Az SZDP álláspontja nem változott jelentősen a rendelet kihirdetése után sem, kritikájuk szerint, ha nincs előírás a mentesítendőek besorolására, akkor a korrupció és az önkény előfordulása valószínűbb. A kitelepítéssel kapcsolatban további kritikájuk, hogy nincs

---

⁷⁸ Tóth, 1993. 112.

meghatározva a német anyanyelvű zsidók sorsa, akik nemzetiségnek szintén a magyart jelölték be, de anyanyelvnek a németet. A szociáldemokraták kritikái természetesen ugyancsak a pártjuk politikáját követték, annak érdekeit szolgálták, de ez esetben a pártérdeket alárendelték a nemzeti érdekeknek. A kormány politikáját nem csak a benne koalícióban lévő pártok képviselői bírálták, hanem az Egyesült Államok is tiltakozott az ellen, hogy a magyar kormány a kitelepítés felelősségét a Szövetséges Ellenőrző Tanácsra hárítja, ennek ellenére a kitelepítés előkészítésének és megkezdésének üteme nem lassult.⁷⁹

IV. 3. 4. 1946. január-június – a kitelepítés első szakasza

1946. január 19-én gördül ki az első szerelvény Budaörsről, ezzel kezdetét veszi a kitelepítés a 12.330/1945. M.E. számú rendelet alapján.⁸⁰ A szökések és egyéb hátráltató jelenségek előfordulásának minimalizálása érdekében a miniszteri biztosok korlátozzák a svábok lakta településeken a szabad mozgást a kitelepítendőkhöz számára. A kitelepítés részeként a Magyarország déli határainál lévő - többségében bácska-bánati svábok, kisebb részben erdélyi svábok és szászok – német menekültek kerültek elszállításra. A jugoszláv és részben a román szervek nem engedték őket vissza, így a magyar kormány nem tudta őket visszatoloncolni, ezért Németországba való szállításukról döntött. Vorosilov, a magyarországi SZEB vezetője tiltakozott az elszállítások ellen, mivel szerinte a SZEB engedélye nélkül történnek a jugoszláv és román állampolgárok telepítései. A belpolitikai viszonyoknak megfelelően a kitelepítés településenként eltérő ütemben zajlott, amely erősen összefüggött az önkormányzati és telepítési biztos viszonyával, illetve azok párthovatartozásával. Ilyen körülmények közt a kitelepítés előkészítetlennek minősült, ráadásul a karhatalmi visszaélések is tovább fokozták az elkeseredést a sváb lakosság körében.⁸¹ Az akció előkészítetlenségét jól jellemzi, hogy az önkormányzatok gyakran panaszkodtak amiatt, hogy a telepítések bejelentése a törvény betűjétől eltérően nem tíz nappal az akció megkezdése előtt történik, így a lakosok sem tudják felkészülten várni a végrehajtást. Az összevisszaság és káosz jellemezte kitelepítés során előfordult olyan eset is, amikor mentesített személy került bevagonírozásra és vagyona pedig elkobzásra, azonban az ellenállás értelmetlen volt, mivel a miniszteri biztosok a területükön telj- és karhatalommal rendelkeztek. A Hűségmozgalom korábbi tagjai hiába hivatkoztak a

---

⁷⁹ Tóth, 1993. 115-116.

⁸⁰ Tóth, 1993. 117.

⁸¹ Tóth, 1993. 119.

Volksbunddal való szembenállásukra, míg a nyugati határszélen élők az első világháború utáni helyzetben megmutatkozó lojalitásukra, a végrehajtást mindenkire kiterjedően alkalmazták. A magyar közvéleményben, miután szembesült az akció körülményeivel, változás állt be, minek következtében egyre többen egyre hangosabban tiltakoztak az akció és annak módszerei ellen, a bürokrácia és a pártok rengeteg levelet kaptak. 1946 április 23-ig a SzEB 41.500 személy kitelepítéséről tudott, ebből következően a hazai események irányítói számára egyértelművé vált, hogy augusztus 1-ig nem lehet a rendelet végrehajtását befejezni. A kitelepítést lassította, hogy az Egyesült Államok a telepítések lassítását és a kitelepítendő körének szűkítését akarta elérni a magyar kormánytól. A magyarországi pártok a nagyhatalmak támogatását szerették volna megnyerni politikájukhoz, valamint a közvélemény támogatását, ezért javaslatokat terjesztettek be a kitelepítendő körének szűkítését illetően.⁸² A kommunista párt a bányászok és iparosok, míg az FKGP a módos gazdák és a magukat magyar nemzetiségűnek vallók számára akarta a mentesítést elérni. Indoklásuk szerint az akció nélkülözi a szakszerűséget, és a mezőgazdasági termelést is jelentősen visszaveti, mivel azok is, akik még nincsenek kitelepítve ilyen körülmények közt nem a termelés hatékonyságára összpontosítanak. Ez a jelenség pedig már országos problémává terebélyesedik. Álláspontjuk a szociáldemokraták szerint is valós problémát jelentett, ezért támogatták a kiscgazda javaslatot. 1946. áprilisában pártközi értekezletet tartottak, ahol Rajk László⁸³ (MKP) belügyminiszter módosító rendeletet nyújtott be, miszerint csak azok a magukat magyar nemzetiségűnek vallók kitelepítendőek, akik a Volksbundnak, SS-nek tagjai voltak, a nevüket visszanevetesítették, illetve akik a németeket kiszolgálták. 1946. júniusáig tart a kitelepítés első szakasza, mely alatt 120.000 fő került kitelepítésre. Az akció ezután elakad, mivel nincs elegendő vagon a szállításra. A telepítések folyamánaképpen jelentős belső migráció indul be. Ebben az esetben nem csak az agrárproletariátus földrajzi mobilitásáról van szó, melynek a célja a dél-dunántúli és dél-alföldi megyék, hanem az ezeken a területeken a megürült sváb birtokok hatására a földrajzi mobilitást ösztönző esetleges intragenerációs mobilitás lehetőségéről is. Ennek ösztönző hatása ezeken a területeken megyén belüli migrációt is előidézett.

IV. 3. 5. 1946. július-november – felfüggesztés és újraindítás

---

⁸² Tóth, 1993. 127.

⁸³ Rajk László(1909-1949), kommunista politikus, később belügyminiszter.

1946. júniusa és júliusa között a kitelepítés a korábbi technikai nehézségek, valamint a társadalom reakciója miatt szünetelt. A szorult helyzetben lévő koalíciós pártok számára tovább nehezítette a helyzetet, hogy az amerikaiak kifogásokat emeltek a kitelepítést illetően és olyan feltételeket szabtak az akció folytatásához, melyek teljesítése a magyar kormánynak jelentős időbe tellett. Az amerikai álláspont szerint a kitelepítés nem humánus, illetve mivel 1946. márciusától a kitelepítettek száma hirtelen megnőtt, a célállomásoknak kijelölt körzetek befogadóképességük határához értek. Az amerikai követelések - a kitelepülők az alapvető szükségleteik ellátására eszközöket vihessenek magukkal, amellyel ha nem rendelkeznek, akkor a magyar állam lássa el őket, a kitelepítendő családok nem szétválaszthatóak, a szállítás menetrendjének tisztázása, minden kitelepítendőnek a magyar állam ötszáz birodalmi márkát biztosítson – a magyar kormány részben nehezen teljesíthetőnek tartotta, részben az ország viszonyai közt teljesíthetetlennek ítélte. A jugoszláv és román állampolgárságú németeket pedig az amerikaiak nem voltak hajlandóak befogadni, mivel ezen országok nem lettek megjelölve a potsdami konferencián kötött egyezményben. Nagy Ferenc miniszterelnök kompromisszum késznek mutatkozott, de a kitelepítendőknél fizetendő ötszáz birodalmi márkát a kifizetését nem tartotta teljesíthetőnek, ezért azt a javaslatot vetette fel, hogy írják a Németország részéről Magyarországnak fizetendő adósság számlájára. Ugyanakkor felvetette annak lehetőségét, hogy az akció gyors lebonyolítása érdekében indíthassanak több szerelvényt, ezt a felvetését azzal is alátámasztotta, hogy a Csehszlovákiából kitelepített magyaroknak és a földnélküli agrárproletariátusnak szeretnének így helyet biztosítani. 1946. augusztus 22-én magyar-amerikai megállapodás született, melyben leszögezték, hogy a magyar állam vállalja a kitelepítendőknél fejenként fizetendő ötszáz márkát, de a húsz év alatt személyek számára csak négyszáz márkát fizetendő. Az amerikaiak követelték továbbá, hogy a magyar kormány ismerje el, hogy a potsdami határozatok nem kötelező érvényűek, minden állam szabadon dönti el annak végrehajtásának méreteit és módszereit. A jugoszláv és román állampolgárságú németek ügyében nem született megállapodás. 1946. szeptember 17-én a pártok és a kitelepítéssel megbízott szervek ülést tartottak, ahol az eddig elért eredményeket és a jövőben végrehajtandó célokat egyeztetették. Megállapították, hogy eddig száztizennégy község volt érintett, ahonnan 120.000 fő került kitelepítésre, illetve hogy ezáltal 350.000 kat. hold földterület vált kioszthatóvá. A tervek szerint további négyszáznegyven községből (ahol a

sváb lakosság aránya több, mint 10%) 120-150.000 fő kerül kitelepítésre, azonban így csak 70.000 kat. hold szabadítható fel, mivel a kitelepítés első szakaszában a nagyobb földterülettel rendelkezőket telepítették ki, míg a következő szakaszban a kisebb földdel bírók kerülnek kitelepítésre. A menetrend következő szakasza pedig 1947. áprilisáig tart, ebben a szakaszban 90.000 fő az előírányzott szám. Az ülésen megállapodtak a felszabadult ingatlanok és földek átadásáról az áttelepített magyaroknak, valamint arról, hogy a karhatalom álljon a kitelepítési szervek rendelkezésére. A folyamat gördülékenyebbé tétele érdekében a telepfelügyelők hivatalból a községi előjárásnak lesznek tagjai, illetve a betelepített magyaroknak pedig egzisztenciájuk biztosítása érdekében 15.000 forintot adnak fejenként. A magyar kormány és a benne lévő koalíciós pártok számára sürgős volt a kitelepítés újraindítása, mivel minden betelepülőt és agrárproletárt el kellett látni, ezért új földekre volt szükségük, valamint azért, mert a kitelepítendő és a helyükre érkező telepesek, ahol együtt éltek ideiglenesen, ott ez sok konfliktus szült. Természetesen a pártok álláspontja differenciált volt a részleteket illetően. A kommunista pártpolitikai megfontolásból támogatta a telepesek igényeinek teljes körű kielégítését és védte azok érdekeit. A Parasztpárt és a Kisgazdapárt a telepítéseket támogatta, ugyanakkor a parasztság különböző rétegeinek érdekeit képviselték. A kisgazdák szerint a svábok helyére érkező telepesek munkájának minősége és hatékonysága nem éri el a svábok szintjét. A szociáldemokraták nem támogatták a kitelepítést, a belső migrációt pedig egyenesen ellenezte. A politikai csatározások elhúzódtak, ami senkinek sem volt javára. A ki- és betelepítés ilyen körülmények közt nem volt pontos, sok visszáság történt. Gonda Béla a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselője tolnai és somogyi tapasztalatai jó jellemzik a helyzetet: „A kitelepítést végző bizottság vagy párt sok helyütt igen egyoldalúan működik, minek folytán olyan egyén marad vissza az országban, akinek múltbéli magatartása miatt ki kellett volna települnie, viszont számos egyént telepítettek ki, akik az ellenállási mozgalomban részt vettek, vagy a magyarság melletti közelmúltbeli kiállásuk miatt vissza kellett volna maradniuk, és ez utóbbiak csak azért kerültek kitelepítési listára, mert vagyonosok voltak.”⁸⁴ Az Egyesült Államok 1946. őszén felfüggeszti a kitelepítéseket december 1-i hatállyal – amelyeket novemberben kezdtek újra - , mivel nem tud több személyt befogadni. Az élelmiszertermelés csökkenése a hazai hangulatot tovább rontotta. „A belső telepítések során 1946-

---

⁸⁴ MOL. J.GY. Földművelésügyi Minisztérium Telepítési Főosztálya 114.590/1946.

ban földhöz jutottak 20%-a iparos és 30%-a egyéb foglalkozási kategóriába tartozott. A betelepítettek tehát fele, mintegy 60.000 fő a földműveléshez nem értő, agrártermeléssel soha nem foglalkozó ember volt. A telepések munkamorálját ért súlyos kritikákon túl ez is magyarázatot ad a mezőgazdasági termelés visszaesésére.”⁸⁵

IV. 3. 6. A kitelepítés folytatása

1947. elejére a kitelepítéssel sújtott községek gazdasági helyzete kritikussá, politikai helyzete pedig kaotikussá vált, különösen azon településeken, ahol a ki- és betelepítés rendezetlensége következtében a kitelepítendő és a telepések egy helyen laktak. A sváb földek termelékenységének csökkenésével párhuzamosan romlott az ország élelmiszerellátása. Az MKP és az NPP álláspontja szerint a megoldás a svábok összeköltöztetése és elszállítása lenne. Az FKGP a svábokat védte, véleményük szerint a kitelepítést nem szabad tovább erőltetni, mivel ez károsan hat az ország termelésére. Ezzel összefüggésben a belső migráció fékezését tartották kívánatosnak. Az SzPD célja a gazdasági konszolidáció volt, amihez szerintük elengedhetetlen a magántulajdon védelme, ezért ők a telepítések leállítását akarták elérni. A kommunisták szónoka a Belügyminisztérium költségvetési vitáján 1947. február 26-án kijelentette, hogy a svábok megérdemlik sorsukat a korábbi években tanúsított magatartásukért, illetve a szónok megítélése szerint a kitelepítési akciók sikeresek voltak és szervezettek, ezért a Belügyminisztériumot elismerés illeti, a visszaélésekkel kapcsolatban pedig elutasította a panaszokat. A Kisgazdapártot pedig támadta, mely szerinte tevékenységével szemben áll a nemzet érdekeivel. 1947. márciusában a Földművelésügyi Minisztérium költségvetési vitáján a kitelepítést ellenzők kijelentették, hogy a kitelepítés következtében lassul a termelés, mivel rossz a telepítési koncepció. Az Egyesült Államok törekedett a kitelepítés végrehajtásának lassítására, emiatt sokan abban reménykedtek a kitelepítettek és a kitelepítendő között, hogy az akció időszakának elmúltával Magyarországon maradhatnak. Ennek az időszaknak az átvészelésére sokan folyamodtak szökéshez, illetve sokan megpróbáltak visszaszökni Magyarországra. 1947. március 20-án levelet intézett a kormány a SzEB-hez a kitelepítés folytatásának lehetőségét kérve. Menetrendjük szerint ugyanis április 1-ig 90.000 főt kell kitelepíteni, az év későbbi részében pedig további 100.000-t. A kitelepítés folytatására azért is szükség volt, mivel a magyarországi

---

⁸⁵Tóth, 1993.150.

szlovákok közül a szlovák-magyar lakosságcsere-egyezményben felkínált áttelepülési lehetőséggel kevesen éltek, ráadásul az itteni szlovákok földjei a felvidéki magyarok földjeihez viszonyítva kisebbek voltak, így a svábok kitelepítésével a betelepített nagyszámú magyart akarták kárpótolni. Az akció mértékét illetően – szinte kijelenthető, hogy természetesen – a különböző pártállású tisztviselők véleménye eltért. Álljon itt egy példa, ami jól jellemzi a kommunista Rákosi és a kommunista belügyminiszter, valamint a parasztpárti (!) Hajdú István áttelepítési kormánybiztos véleményeik közti különbséget: „Míg a belügyminiszter és Rákosi 30-40.000 sváb család összeköltöztetésével, és ez alapján 190.000 személy kitelepítésével számolt, a kormánybiztos arra hívta fel a figyelmet, hogy a 4.300/1947. sz. rendelet alapján maximum 20.000 család összeköltöztetése, és mintegy 80.000 személy kitelepítése hajtható végre.”⁸⁶ 1947. áprilisában megkezdik a svábok összeköltöztetését, ebben az időszakban 1947. április-augusztus közt mintegy 20.000 csehszlovákiai magyar kerül áttelepítésre. A döntések mechanizmusa jól mutatja a ki- és betelepülések szoros összefüggését. 1947. június 11-én a magyar kormány jegyzéket juttatott el a SzEB-hez, amiben a svábok kitelepítését Németország szovjetek által megszállt zónájába kéri, mivel az amerikaiakkal nem sikerült megegyezni a korábbi vitás kérdésekben. A Szovjetunió elfogadja a kérést és hozzájárul 50.000 fő kelet-németországi elhelyezéséhez, ezáltal a kitelepítési akció folytatódni tudott. A kitelepítendőök szökéseit megakadályozandó, a kitelepítéseket rajtaütésszerűen hajtották végre éjszakánként, amelyek maguk után vonták a fosztogatásokat. 1947. őszén a választásokon a baloldal megerősödik. 1947. október 10-én enyhítik a kollektív felfogáson alapuló kitelepítési alaprendeltet, melynek következtében az addigi rendeleteket tömörítik és egyszerűsítik. Az áttelepítendőök körét szűkítik, így a magukat német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallók, az iparosok, munkások és kézművesek mentesítést élveznek. A Magyarországon maradó sváboknak 10 kat. hold területet ítélnék, végül tisztázzák jogi helyzetüket is.⁸⁷

IV. 3. 7. A telepítések vége

A 12.200/1947. M.E. sz. rendelt szerint a továbbiakban nem a svábok kitelepítése a cél, hanem a vagyonuk korlátozása. Kritériumként így a szociális helyzet és a foglalkozás marad, melynek következtében a szegény, nincstelen réteg tud Magyarországon maradni,

---

⁸⁶ Tóth, 1993.174.

⁸⁷ Tóth, 1993. 181.

akik 10 kat. hold földterülethez juttathatóak. A korábban jogtalanul elkobzott földek az új telepeseknél maradnak. A Belügyminisztérium az itt maradt svábokat öt csoportba sorolja be, melynek első csoportja – Volksbund-tagok, SS-besorozottak és magukat német nemzetiségűnek vallók – kitelepítendő, a többiek vagyonekobzással büntethetőek. 1948. első felében a megalakuló Német Demokratikus Köztársaságba hetente 1.500 főt telepítettek ki, azonban az így felszabaduló földterület nem volt elegendő a Felvidékről Magyarországra telepített magyaroknak, ezért a kitelepítendőket ismét összeköltöztetik, illetve az előző évi névjegyzéket felülvizsgálják. A továbbiakban minden érintett településnek elküldik a névjegyzékeket. 1948. június 15-én zárul a kitelepítés utolsó szakasza, később csak a Szovjetunióból visszakérülő hadifoglyok (35.000 fő) kerülnek Kelet-Németországba. Az országon belüli migráció is lefékeződik, míg 1946-ban 118.000 fő, addig 1948-ban 18.000 fő települ át az országhatárokon belül. A telekkönyvvezetés hiánya a későbbiekben még sok konfliktus forrásává válik. A svábok teljes gazdasági bázisának megtörésének érdekében a svábok lakta településeken az elsők közt hozzák létre a termelőszövetkezeteket. A svábok teljes jogegyenlőségét kimondó 84/1950. M.T. számú rendelet kijelenti: „Az áttelepítés hatálya alá eső mindazok a személyek, akik nem telepítettek át, úgyszintén azok, akiknek áttelepítésére sor került ugyan, de a jelen rendelet hatálybalépésekor Magyarországon tartózkodnak (...), magyar állampolgárok és a Magyar Népköztársaságnak a többiekkel minden tekintetben egyenlő jogú polgárai.”⁸⁸

V. Solymári kitelepítés-történet

A solymári svábok kitelepítés-történetének alapos ismertetéséhez szükségesnek tartom a német lakosság solymári betelepülésének történetének, a második világháborúban történtek, valamint a solymári kitelepítés bemutatását. A solymári kutatás során készített interjúk elemzésének segítségével pedig megpróbálok olyan alapos helyzetképet alkotni, amely minden olvasó számára, aki a teljesség igényével lép fel, kielégítő lehet. A solymári eseményekbe betekintést Seres István helytörténeti anyagai nyújtottak, a források

---

⁸⁸ Törvények, törvényerejű rendeletek 1950. 271-272.

szüksége miatt így ezekre tudtam támaszkodni. A tágabb szakirodalomból való hivatkozásokra pedig az országos folyamatokkal összefüggésben lévő események miatt volt szükség

V. 1. A betelepülés időszaka

Magyarország lakossága a XVII. századi háborúk folyamán erősen megfogyatkozott. E háborúknak köszönhetően a török uralom felszámolásával a másfél évszázados béke köszöntött az országra (leszámítva a Rákóczi-szabadságharc korszakát). A Habsburg uralkodók célja az újonnan meghódított ország beillesztése volt a birodalomba. A politikai-gazdasági törekvéseknek megfelelően politikailag a császárhoz hű lakossággal akartak a lehetőségekhez mérten betelepíteni a lakatlan, gyér népességű területeket, ugyanakkor fontos szempont volt ennek a népességnek a gazdasági aspektus szerinti fejlettsége, szaktudása. Kollonich bíboros szerint németeket kell Magyarországra telepíteni, „hogy a királyság, vagy legalább nagy része lassanként germanizáltassék, a forradalmakhoz, s zavargásokhoz szokott magyar vér a német által mérsékeltebbé, s ezzel természetes örökös királya és ura iránt állandó hűséghez és szeretethez szokjék.”⁸⁹

A birodalmi politika döntése nyomán német területekről telepítést szerveztek, amelynek során a Német-Római Birodalom különböző tartományaiból érkeztek az ország új telepesei. Ennek a ténynek később lettek hatásai, ugyanis a különböző területekről származó telepések közt nem alakulhatott ki nemzeti összetartás, illetve meglehetősen alacsony szinten, minek következtében az asszimiláció körükben gyorsabb volt a többi magyarországi kisebbséghez viszonyítva. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a XIX. századi nemzetiségi mozgalmak így őket szinte érintetlenül hagyták, illetve amikor állásfoglalásra került sor, többségük a magyarságot támogatta törekvései elérésében

V. 2. Solymár benépesülése

XVII. század végén és a XVIII. század elején megkezdett telepítési program folyamán a Pilisbe német telepések költöztek, akik Schwarzwaldból, Baden-Baden tartományból érkeztek. Az 1699. évi összeírás Solymárt, mint lakatlan területet említi, azonban az 1701. évi szerint helység már lakott, tizenhat jobbágy és két zsellér lakja. A Rákóczi-szabadságharc következtében azonban a lakosság növekedése nem tudott

---

⁸⁹ Seres, 2002. 52.

folytonos lenni, mivel a harcok elől sokan elmenekültek, illetve meghaltak. A lakosok 1715-i összeírása ennek megfelelően visszaesést mutat, miszerint mindössze tizennégy adózó család maradt. A harcok befejeződése után a további telepítésnek valamint a természetes szaporulatnak köszönhetően 1720-ra harmincegyre bővült az adózók száma, ami jelentős gyarapodásnak tekinthető, különösen ha figyelembe vesszük a lakosság életkörülményeit, valamint a hadseregek átvonulásai által okozott pusztítások mértékét. Az itt élők a domborzati nehézségekkel folyamatosan megküzdve mezőgazdasági munkát folytattak, az ipar kialakulása csak kisebb mértékben volt megfigyelhető, annak mértéke is inkább csak a településen belüli szükségletek kielégítéséről árulkodik, a Buda, valamint az ország más területei felé irányuló kereskedelemről ekkor még nem beszélgetünk. A solymáriak az általuk művelt földeken és hegyoldalakon az állatok ellátására lucernát termeltek, míg a telepések már a legkorábbi időktől fogva foglalkoztak szőlőtermesztéssel és borkészítéssel, bár ekkor még saját felhasználásra. A völgyben, illetve a kisebb dombokon gabonát termesztettek, melyet a falu egyetlen malma dolgozott fel. A földművelés először a kezdetleges egynyomásos, később az 1720-as évektől fogva a kétnyomásos szisztéma szerint folyik. A XVIII. század húszas éveitől fogva a faluban már volt mészárszék, kocsmá, ami bizonyos fokú önállóságra utal. Solymár lakossága 1715. és 1760. között tízszeresére, az igásállatok száma nyolcszorosára növekedett. Ez a rendkívüli fejlődés a telepítések és a természetes szaporulat mellett a telepéseknek nyújtott adókedvezmények, valamint a telepések által végzett munka színvonalának eredményeként jöhetett létre. A XVIII. század második felében a fejlődésnek köszönhetően a kereskedelmi lehetőségek kiaknázhatóvá váltak, miáltal a század eleji termelés kapacitása a településen belüli fogyasztás kielégítéséről a távolsági kereskedelembe való befektetésre való áttérést tette lehetővé. Jól példázza ezt a szőlőtermesztés, mely a közeli budai piacon eladott bor termelésének felfutását mutatja.⁹⁰

Solymár lakosságának nemzetiségi összetételét a XVIII. század folyamán döntően a német népelem dominanciája jellemzi, azonban az 1747-i összeírás tanúsága szerint a 101 német hangzású név mellett tizenkét szláv és három magyar hangzású is fellelhető. A szlávok többségükben szlovák, valamint szerb származásúak, előbbieket a telepítések folytán kerültek délre, míg a utóbbiak a török háborúk elől menekülők maradványa. A magyar

---

⁹⁰ Seres, 2002. 55.

nevű családok a lakatlan vidék felé történő ösztönös gravitálás végett kerülhettek Solymárra.⁹¹

V. 3. Solymár háborús időkben

1944. december 25-én bevonult Solymárra a szovjet hadsereg, minek következtében a polgári lakosság közelről tapasztalhatta a háború szörnyűségeit. A lakosok közt terjedő hír, miszerint a szovjetek közelednek, sokakat bizonytalansággal és félelemmel, néhányakat lelkesedéssel töltött el. A civil lakosság szerencséjére a német és magyar hadseregek korábban kivonult a településről, így nem kellett utcai harcoktól tartaniuk, amelyek a polgári áldozatok számát feltételezhetőleg jelentősen növelték volna. A községet a szovjetek megszállták, a megszállás „jóformán harc nélkül történt, csak az itt rekedt 4-5 német katona fejtett ki ellenállást, akik itt meg is haltak.”⁹² A Vörös Hadsereg helyi parancsnoka december 26-án Csomay Ödön közjegyzőt bízta meg a település ügyeinek intézésére. 1945. január 11-én Solymárt a pesthidegkúti parancsnokság alá rendelték. Budapest ostroma miatt nagyszámú katonaság állomásozott a településen, ugyanis a 4.000 fős lakosság mellé 12.000 fős katonaság lett elszállásolva, a községházán pedig kórház lett berendezve. A katonák és polgári lakosság találkozásainál gyakran jelentkező konfliktusok a solymári lakosok és a szovjet közt is előfordultak. Mivel a Budapest ostromát folytató Vörös Hadsereg élelmiszer-ellátása nem volt kielégítő módon megoldva, ezért a katonák kényszerű rekvirálásokkal próbálták fenntartani magukat, ami a helyiekkel való viszonyt jelentősen elmérgesítette. A tisztek ugyan törekedtek a rekvirálást bizonyos mederbe szorítani (rekvirálás csak a falu bírójának tudtával végezhetik és korlátozott mennyiségben, valamint pénzbeli kártérítés fejében), azonban intézkedéseiknek nem vagy csak nehezen tudtak érvényt szerezni. A lakosok féltve vagyonukat, a körülmények engedte lehetőségek közepette próbálták vagyonukat menteni a pusztulástól, így került sor az élelem, illetve az értékek elrejtésére. Mivel a település munkaképes férfi lakosságának jelentős része vagy elesett vagy a harcokban máshol részt vett, ezért a megszálló erők a fiatal nőket és asszonyokat gyakran rendelték malenkij robotra, ami az esetek többségében valóban néhány napi munkát jelentett, de előfordult hogy hosszabb időre is munkára fogták őket, ilyenkor akár 2-3 hétre is el lettek szakítva családjuktól. Természetesen az ellenállás az adott erőviszony konstellációban értelmetlen volt, ahol mégis előfordult, ott a szovjetek

---

⁹¹ Seres, 2002. 55.

⁹² Seres, 2002. 80.

nem csak letörték az ellenállást, de meg is torolták. A budai Várba szorult védők kitörésének alkalmával néhány német és magyar katona Solymár felé próbál a szovjet vonalakon átjutni, miáltal a térségben jelentős harcok folytak. Budapest ostromának befejeztével a Vörös Hadsereg egységei elhagyták többségükben Solymárt, az utolsó egységek március végéig – a internáló tábor felszámolásával – hagyták el a települést.⁹³

A szovjet hadsereg kivonulásával a háborús károk felmérése és a minimális emberi szükségletek biztosítása maradt a lakosságra. A háborúban a frontokon elesett körülbelül hatvan fő (pontos számot nehéz megadni, mivel a kitelepítettek veszteségeiről szóló adatok hiányosak⁹⁴), míg a háború polgári áldozatainak száma tíz körül mozog. Az emberveszteség mellett a község anyagi kára is jelentős volt, huszonöt épület megrongálódott a harcok közepette, a beszállásolt katonák rekvirálásának következményeként a solymáriak állatállományának többsége elpusztult, de kiemelendő, hogy a sertésállomány 100%-ban elpusztult. Solymár infrastruktúrája súlyos károkat szenvedett, a villanyhálózat tönkrement, az utak használhatatlanná váltak. A harci események elmúltával közel száz halottat és kétszáz lótetemet találtak a község határában, mely helyzetet a járványok elkerülése miatt sürgősen kezelni kellett.⁹⁵

V. 4. Solymár a háború után

A harcok elmúltával a község állapota szörnyű állapotokat tükrözött. A lakosok félték a szovjet katonáktól, akikkel szemben teljesen védtelenek voltak. Január elején a szovjet parancsnok a helyzet konszolidálásának érdekében a közigazgatás beindítását, valamint a helyiek életében fontos szerepet játszó hitélet gyakorlását kezdeményezte. A katonai és civil lakosság közti nyugalom fenntartása érdekében tizenhárom fős rendőrséget állítottak fel, vezetőjük Öry Ferenc korábbi csendőrtiszt volt. Az élet újrakezdéséhez szükség volt a település önkormányzatának vezetésére, így a demokratikus politikai irányzatok létrehozták helyi szervezeteiket. Elsőként a Magyar Kommunista Párt helyi szervezete 1945. március 15-én Csomay Ödön főjegyző, Milbich János községi bíró és Hufnágel Ferenc esperes plébános (!) közreműködésével Kopp Márton kezdeményezésére. A Független Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetei is megkezdték működésüket még 1945. tavaszán. A koalíciós pártok helyi szervezeteinek elsődleges

---

⁹³ Seres, 2002. 81.

⁹⁴ Seres, 2002. 82.

⁹⁵ Seres, 2002. 83.

feladta a közigazgatás biztosítása volt, a főjegyzői irodát Milbich József, Mátyás király utcai házában rendezték be, mivel a községháza kórházként funkcionált. Nemzeti Bizottságot állítottak fel április 26-án, melynek elnöke Kopp Márton lett, aki az 1919-i Tanácsköztársaság Direktóriumának elnöke volt.⁹⁶ Május 6-án új képviselőtestületi tagokat választottak, melyben a demokratikus pártok helyi szervezeteinek alapítói kerültek be többségükben. A község vezetőinek sürgősen intézkedniük kellett a járványveszély megelőzése miatt, így a község határában lévő eltemetett katonákat exhumálniuk kellett és a temetőben eltemetni, illetve az elhullott állatoktól megtisztítani a környéket. Különösen fontos volt a harcok befejeztével hátramaradt több vagonnyi lőszer összegyűjtése, mivel ezek szétszórva a településen sok sérülést okoztak, illetve nem egy alkalommal halálesetet. A lakosság élelmiszertartaléka kimerült, így a Nemzeti bizottság ideiglenes malmot állított fel a fellelhető gabona feldolgozására. 1945. őszére az iskola épületét olyan állapotba hozták, hogy a tanévet meg lehessen kezdeni, valamint a solymáriak önzetlen áldozatvállalásáról tanúskodik, hogy Budapesten az ideiglenes Kossuth-híd felépítésére a nehéz időkben harmincnégy szakember ment egyedül Solymárról.

A termelést megnehezítette a munkaerőhiány, mivel sokan a háború befejeződése ellenére sem tértek haza, ezt az állapotot tovább nehezítette, hogy 1945 június 23-án budapesti rendőrök jelentek meg és harminchét személyt elvittek a községről, mivel ők korábban a Volksbund tagjai voltak, illetve az SS-be kényszerrel besorozottak. A lakossági tiltakozásnak nem volt foganatja, így az elhurcoltak kiszabadítására nem volt mód. Az átvonuló hadseregek Solymár gazdaságát teljesen lerombolták, a terményt elvitték, így a lakosság megélhetése nem volt biztosítva. A tél közeledtével a lakosság - kihasználva a terület adottságait – tüzelőt adott el a fővárosiaknak, ezáltal biztosítva mindennapi betevőjüket.

Magyarországon a földreform meghirdetésével kezdetét vette a korábbi nagybirtokok felosztása. Ez a folyamat természetesen Solymáron is elkezdődött, itt azonban nem volt olyan nagybirtok, amelynek felosztásával a nincstelen agrárproletariátust földhöz lehetett volna juttatni. Solymár egyetlen nagybirtokosának – akinek birtoka a helyi körülmények közt számított annak -, Keglevich Gyulának 313 kat. hold erdejét vették állami tulajdonba, ezt osztották szét. A korábbi Volksbund tagok és nyilasok földjeit és ingatlanjait ugyanúgy összeírták és kiosztották, mint háborús bűnösökéit. Az érintett kilencvennyolc család tól 82

---

⁹⁶ Seres, 2002. 83.

házat és 117 kat. hold földet sajátítottak ki.⁹⁷ A föld- és házigénylők hetvenegy házra és kilencvenhárom kat. hold földterületre adtak be igénylést, többségükben Erdélyből menekültekről van szó, akik a háború időszaka alatt a Rozália téglagyárban lettek elhelyezve. A fölreform folytatását a kitelepítés hírére elhalasztották, mivel a felszabaduló ingatlanok és földek mértékéről ekkor még nem lehetett pontos adatokkal számolni. A bizonytalan helyzetben megtartott 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokon a pártok támogatottságát jelentősen befolyásolta álláspontja a kitelepítéssel kapcsolatos állásfoglalásuk. Ezek tükrében Solymáron a következő eredmények születtek: MKP 18%; SzDP 20%; FKgP 60%; NPP 1%; Polgári Demokrata Párt 1%.⁹⁸

V. 5. A solymári svábok kitelepítése

A solymári kitelepítés eseményeinek számbavétele a fentebb említett helytörténeti anyagokból történt, a következtetések pedig az interjúalanyokkal készített kutatás során szerzett információk segítségével jöhettek létre.

A solymári kitelepítéssel kapcsolatos események ismertetése előtt a kitelepítés kritériumai közt szereplő Volksbund tagság felméréséről, valamint a Volksbund solymári befolyásáról kell néhány tényt közölni, mivel ezek ismerete nélkül nem kaphatunk teljes helyzetképet.

A Volksbund 1938. november 26-i megalapítása után meglehetősen befolyásra tett szert a magyarországi svábság körében. A hivatalosan meghirdetett cél az asszimiláció lassítása, visszafordítása volt. Ehhez a Volksbund - mint kultúregyesület - a német identitást erősítő programok szervezésével és a németországi kapcsolatok szorosabbra fűzésével járult hozzá. A Volksbund szociális ígéreteinek hatására tagjai közt felülreprezentáltak voltak a svábság szegényebb rétegei, de nem jelenthető ki, hogy a Volksbund csak az ő körükben lett volna népszerű. A solymári kitelepítés során kilencvennyolc családtól vették el birtokát Volksbund-tagsága miatt. A szociális ígéretnek és a nacionalista agitáció ellenére az akkoriban 4100 fős lakosságból 160 fő volt tagja a szervezetnek. Ez már csak azért is figyelemreméltó szám, mert az 1941-i népszámlálás alkalmával 695 fő vallotta magát német nemzetiségűnek.⁹⁹ Ha feltételezzük, hogy a Volksbund-tagság a magyarsághoz való lojalitás hiányáról tanúskodik, akkor kijelenthető, hogy a magukat német nemzetiségűnek

---

⁹⁷ Seres, 2002. 85.

⁹⁸ Seres, 2002. 85.

⁹⁹ Népszámlálás, 1941. A nemzetiségi települések adatai, KSH, 1941, Budapest

vallók közt a magyarsághoz lojálisak többségben voltak. A nemzetiség vállalása az akkori társadalmi-politikai körülmények közt elvárás volt a német és magyar vezetés részéről egyaránt, így a solymári magukat német nemzetiségűnek vallók lojalitásának megkérdőjelezése olyan általánosítás, amelyet egy demokratikusan gondolkodó apparátus sem vállalhat fel, azonban mint köztudott a belügyi apparátus kommunista vezetés alatt állott. Nem zárható ki azonban, hogy sokan a volksbundista propaganda ellenére sem a Németországhoz való politikai szálak szorosabbra fűzését szerették volna az egyesületbe való belépéssel, hanem az egyesületbe való belépésükkel csak saját kultúrájuk és hagyományaik megőrzésének és továbbadásának lehetőségét szerették volna elérni. Ennek az álláspontnak a valószínűségét igazolja az is, hogy a háború végeztével nem minden Volksbund tag menekült el nyugatra, hanem csak kisebb részük. A többség, mivel a háború alatti magatartásuk miatt nem érezték magukat bűnösnek, Solymáron maradt.¹⁰⁰

A Hitler által felvetett kitelepítés tervéért a hazai sváb lakosság túlnyomó többsége nem lelkesedett, így mikor a háború után az akkor győztes hatalmak és a magyar politikai pártok egy része által felvetett koncepció napvilágra került, érthető módon az a helyzet bizonytalansággal töltötte el a lakosokat országszerte, így Solymáron is. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kiadott 600/1945. M.E. sz. rendelet¹⁰¹, mely a földreformról szólt, 4. és 5. §-a kijelenti, hogy a nyilasok, Volksbund-tagok, hazaárulók, fasiszta vezetők, háborús bűnösök, illetve azok, akik Németország bármelyik katonai alakulatában szolgáltak teljes vagyonekobjással büntetendők. A solymári svábság döntő többsége ezen kritériumok alapján nem érezte magát fenyegetve a rendelkezés miatt, ugyanis nem követtek el ilyen jellegű bűnöket és még a Volksbund-tagok jelentős része is a kultúregyesület programjai, illetve szociális ígéretei miatt lépett be.¹⁰² A lakosok az egyéni elbírálásban bízva nyugodtak lehettek afelől, hogyha bíraskodnak is felettük, akkor is ártatlanságuk bizonyítást nyer. Fontos megjegyezni, hogy a rendelet nem említi kitelepítést. Az 1945. május 4-én kiadott 1.710/1945.M.E. sz. rendelet¹⁰³ a menekültek elhelyezéséről és a fasiszta németek kitelepítéséről rendelkezett, valamint a Népgondozó Hivatal (NH) felállításáról, mely koordinálja a műveleteket. Az 1945. július 1-én kihirdetett 3.820/1945. M.E. sz. rendelet¹⁰⁴ az NH hatáskörét kibővíti és Igazoló Bizottságok felállításáról

---

¹⁰⁰ Seres, 2002. 85.

¹⁰¹ Seres, 2002. 85.

¹⁰² Seres, 2002. 85.

¹⁰³ Tóth, 1993. 87.

¹⁰⁴ Tóth, 1993. 66.

rendelkezik, melyeknek feladata, hogy megvizsgálják, az elkövetett cselekmények alapján ki maradhat állásában. A lakosok félelmét végül a nagyhatalmak potsdami döntése igazolta, mely a németek teljes vagy részleges kitelepítéséről rendelkezik Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország esetében. A magyar kormány végül – szinkronban a nagyhatalmak döntésével december 25-én kiadta a végzetes kimenetelű 12.330/1945. M.E. sz. rendeletet¹⁰⁵, amely az egyéni elbírálás reményét elvette a sváb lakosságtól és a kollektív bűnösség és büntethetőség elve mentén határozta meg a kitelepítendőök körét. A solymáriak az 1941-es népszámlálás adataira nem vagy alig emlékeztek, ezért a település lakóinak szempontjából rendkívül fontos információkhoz Tix Anna solymári lakos révén jutottak hozzá, aki 1945-ben a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa volt. Az általa szerzett információk révén a lakosok egyénileg fel tudták mérni helyzetüket. A Belügyminisztérium által kiadott 1946-os 70.010/1946. BM. sz. rendelet a mentesítendőök körét 10%-ban maximálta, így abban az esetben, ahol a mentesítendőök köre meghaladta a 10%-ot, ott automatikusan törölték a 10% feletti részt a mentesítés alól.¹⁰⁶ A rendelet szabályozta, hogy a kitelepítendőök mit és milyen mennyiségben, illetve mekkora tömegű holmit vihetnek magukkal. 1946. januárjában a község, valamint a község pártszervezeteinek vezetői azzal a kéréssel fordultak Pest megye főispánjához, hogy legyenek a rendelet végrehajtása közben tekintettel a község korábbi években tanúsított nemzethű magatartására. Kérésük süket fülekre talált, nem kaptak választ. 1946. április 5-én a község elöljárósága kézhez kapta az 1. sz. Áttelepítési Miniszteri Biztosság levelét, melyben rendelkeznek a kitelepítés előkészületeiről, valamint kijárási tilalmat rendelnek el.¹⁰⁷ Másnap a KSH által biztosított adatok alapján összeíró csoport érkezett a településre, elkezdték a kitelepítendőök névjegyzékének összeállítását. A névjegyzéket kifüggesztették a község háza folyosóján, azonban senkit sem értesítettek levélben, hogy hamarosan ki lesz telepítve Magyarországról. Még aznap Solymárra érkezett a mentesítéseket elbíráló bizottság, mely munkáját még aznap megkezdte.¹⁰⁸ A kormány még aznap körbe záratta a községet, amelyet csak a kitelepítési kormánybiztos engedélyével lehetett elhagyni. A lakosok érthető módon a község házán tolongtak saját, illetve rokonaik, szomszédjaik nevét keresve a névjegyzékben. A szénbánya munkásai mentesítést kaphattak, vették hírül a helyiek, ezáltal 30-40 család lett mentesítve. A kitelepítés első szakasza végül 1946. április

---

¹⁰⁵ Tóth, 1993. 110.

¹⁰⁶ Tóth, 1993. 112.

¹⁰⁷ Seres, 2002. 86.

¹⁰⁸ Seres, 2002. 85.

23-ára, második szakasza pedig 25-ére lett kihirdetve. A mentesítési névjegyzék április 23-án lett kifüggesztve, miáltal sokan már a vagonokban ültek. „Az első szerelvényből tíz vagon Heidenheimben, húsz vagon Schwäbisch Hallban, a többiek Öhringenben rakták ki. A második szerelvény végállomása Karlsruhe volt.”¹⁰⁹ Az akció végeztével 2.666 fő lett kitelepítésre ítélve hivatalosan, azonban a közben elmenekültek, valamint a háborúban elesettek és a mentesítettek nélkül végül 1.960 fő került kitelepítésre.

V. 6. *Solymár új lakosai*

Az országos folyamatoknak megfelelően a kitelepített svábok helyére Solymáron is kelet-magyarországi telepesek kaptak házat és földet. Solymárra a ma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lévő Mezőkövesdről telepítettek át ötvennyolc családot, akik közül azonban nyolc család visszaköltözött, mivel beilleszkedésük az új környezetbe nem volt sikeres. Az itt maradt ötven család számára a kisajátított sváb házak és földek lettek kiutalva. A kitelepítéssel gazdátlaná vált 332 ház és 1.265 kat. hold föld volt az alapja a betelepülők elhelyezésének, ebből a mezőkövesdiek ötven házat, 2228 kat. hold szántót és 41 hold szőlőt és gyümölcsösöt kaptak.¹¹⁰ A fenti számokból kiderül, hogy sok ház és meglehetősen nagy földterület maradt tulajdonos nélkül. A betelepítettek számára a Solymárra költözés anyagi helyzetük javulását vonta magával, így ez az intragenerációs mobilitás számukra pozitív előjelű lett, azonban a helyiekkel való viszonyukat még sokáig mérgezték beköltözésük körülményei, illetve az, hogy jelentős részük napszámos volt, az önálló gazdálkodáshoz nem értettek, így az őslakosság, mely példás gazdálkodást folytatott, az újonnan érkezőket érthető módon hideg távolságtartással kezelte a rokonok és korábbi szomszédok földjeit birtoklókat. Az üres ingatlanok miatt többen költöztek Solymárra a fővárosból, menekültek Erdélyből, illetve az ország különböző pontjaiból. A mezőkövesdiek szervezeteket hoztak létre érdekeik védelmében.

Csehszlovákia vezetése a nagyhatalmak felhatalmazásának birtokában meg akart szabadulni német és magyar nemzetiségű lakosságától. Ennek következménye lett a magyar-csehszlovák népességcsere-egyezmény, melynek következtében magyarok tízezreit toloncolták Magyarországra.¹¹¹ A menekült felvidéki magyarok elhelyezése komoly gondot okozott a magyar kormányzat számára, a kitelepített svábok helyére

---

¹⁰⁹ Seres, 2002. 87.

¹¹⁰ Seres, 2002. 87.

¹¹¹ Tóth, 1993. 169.

szándékozott őket letelepíteni. Solymárra ötvenöt család érkezett a Felvidékről, ők könnyen beilleszkedtek, hiszen korábban is önálló gazdálkodást folytattak, valamint a svábok is könnyebben befogadták őket, mivel sorsuk sok párhuzamot mutatott velük.¹¹²

A betelepítések azonban ezzel nem értek véget, mivel később néhány család ugyancsak visszaköltözött Mezőkövesdre, így még 1947. januárjában is hetven ház állt üresen. A tulajdonviszonyok rendezésére Gara István lett telepfelügyelőnek kinevezve. 1948. január 25-én végül nagygyűlést tartottak, ahol megünnepelték a földreform sikeres befejezését.¹¹³

VI. A solymári kutatás módszere

VI. 1. A kutatás elméleti megfontolásai

A solymári svábok kitelepítéséről szóló munka során a téma adottságai folytán a kutatás interjúkészítéssel folyt. A kvalitatív technikák szubjektív források, melyeket a histográfia kevésbé tart megbízható forrásnak, azonban a szociológia számára az egyén által átélt események, illetve ezáltal az egyén szemszögéből elmesélt történet szubjektivitása hasznos forrásnak bizonyul. Amennyiben a szubjektív dokumentumok megbízhatósága a történetírás számára nem kielégítő, felmerül a kérdés, hogy miért lehet megfelelő a szociológia számára. A kérdés megválaszolásához azonban a kutatónak ismernie kell a kvalitatív módszerek esetében nagy jelentőséggel bíró emlékezés pszichológiáját, melyet két klasszikus törvény határoz meg. Az egyik Maurice Halbwachs törvénye, miszerint az emlék individuális tudati állapot. A közösség nyelve, illetve a nyelv szavai által leírt történet az emlékezésen alapul, azonban a nyelv nem egyetlen embert feltételez, hanem egy közösséget, így tehát a társadalmi konvenciók rendszere hatással van az emlékezetre, miáltal az emlékezés referenciális keretét alkotják a társadalmi konvenciók. Ezen konvenciók rendszere biztosítja az emlékezés kollektív voltát.¹¹⁴ A másik klasszikus törvény, mely Fredric C. Bartlett-é, aki szerint az emlékezés séma szerint történik, tehát rendszerben van. Szerinte az emlékezés nem lehet pontos, mivel sajátos

---

¹¹² Seres, 2002. 88.

¹¹³ Seres, 2002. 89.

¹¹⁴ Gyáni Gábor: Emlékezés és oral history. In: Bögre Zsuzsanna (szerk.): Élettörténet a társadalomtudományokban. Budapest-Piliscsaba. 2007. 156.

szemszögből történt a visszaemlékezés. Az emlékezés bizonyos részleteket pótol, amelyektől személyessé válik. Az emlékezet által pótolta részletek az attitűdön alapszanak, így az emlékezés az attitűdöt igazolja. Bartlett szerint az emlékezésre és észlelésre a vágyak és ösztönök, valamint az érdeklődések és eszmények különböző hatással vannak. Míg a vágyak és ösztönök az organikus kor korai szakaszában vannak döntő befolyással az emlékezetre, addig az érdeklődések és eszmények a felnőtt korban jutnak döntő befolyáshoz az emlékezést és észlelést illetően. Kijelenthető tehát, hogy az emlékezés a jelenből íródik. Jól szemlélteti ezt Szabó Dezső kijelentése: „Mikor életrajzomat írom, nem visszaemlékezem, most élő életem egyik döntő elemét adom.”¹¹⁵ Az emlékezést azonban jelentősen rontja az idő előrehaladtával a felejtés, mely az emlékezés struktúráját is erodálja. A közvetlenül az észlelőtől kapott információ hasznosabb, mint a szájhagyomány útján terjedő, közvetett forrás, azonban az emlékezet szelektál, így ennek megbízhatósága is csak relatív.

VI. 1. 1. A szubjektív források közös vonásai

A szubjektív források személyes hangvételűek, a mesélő önmagáról beszél, illetve ha másról, akkor is a saját szemszögből. A hagyományos felfogás szerint az élet struktúrája külső – történelmi – események sorozata, ezzel szemben a modern felfogás azt állítja, hogy az élet az egyén által szervezett és köré szerveződő fogalom. Az egyén elbeszélése során a történelem és társadalom számára fontos személyekről triviális, míg a triviális szereplőkről fontos információkat ad. Az orális történet az egyedit, a megismételhetetlent meséli el, míg az élettörténeti elbeszélés nem csak az egyén életéről szól, hanem a társadalmi identitás jelképes megjelenítése végett közösséget mutat be. A közösség világának egyéni képét mutatja, nem pedig az egyén saját világát. Az emléktanyag konstruálása során az egyén a tapasztalati tényeket szelektálja, illetve szerkeszti. Ez áthatja az emlékezést. Az emlékezés után leírtak nem egyeznek feltétlenül a későbbi visszaemlékezésekkel, mivel az emlékezet rendszerezése nem biztos hogy olyan gyors, mint az esemény lefolyása, így később történik meg az emlékek koherens rendezése, miáltal a narráció erősebb lesz.¹¹⁶

Trauma esetén az emlékezet később rendszerez, mivel gyakran csak később felfogható. Tartalma bővebb lehet, ha a trauma jelentősége felértékelődik. Előfordulhat,

---

¹¹⁵ Gyáni Gábor: Emlékezés és oral history. In: Bögre Zsuzsanna (szerk.): Élettörténet a társadalomtudományokban. Budapest-Piliscsaba. 2007. 156.

¹¹⁶ Gyáni Gábor: Emlékezés és oral history. In: Bögre Zsuzsanna (szerk.): Élettörténet a társadalomtudományokban. Budapest-Piliscsaba. 2007. 163.

hogy a trauma olyan dolgokat is eszünkbe juttat, amelyeknek jelentőségét csak később tudjuk a történethez kapcsolni.¹¹⁷

A felejtés annyit tesz, hogy egy adott eseményre mindenki másképp emlékszik, mivel a saját szemszögéből más volt fontos, amit megjegyzett. Így egy esemény annál pontosabban megörökíthető, minél többen élték át. Halbwachs szerint: „Egy emlékezés annál gazdagabb, minél nagyobb számú memóriakeret kereszteződésében tűnik fel.”¹¹⁸ Az általa említett keretek megszűnése esetén felejtünk.

Az emlékezés irányultsága függ a személyes dokumentumok műfaji sajátosságaitól. Az oral history esetében a külső irányítás jelentősen befolyásolja az interjúalanyt, mivel számára a kérdező jelképezi a társadalmat, így annak elvárásaihoz fog igazodni.¹¹⁹

A szubjektív források fontossága abban rejlik, hogy segítenek az egyéni és kollektív tudat szétválasztásában a múltban és a jelenben.

VI. 2. A solymári kutatás

A solymári kutatás során tíz fővel készült interjú, akik között egy férfi és kilenc nő volt. Ők – egy kivétellel - mindannyian a hatvan év feletti generációkhoz tartoznak, közülük öten maradhettek szülőföldjükön, hárman kalandosan visszaszöktek Magyarországra és két fő, mint leszármazott adott interjút.

Az interjúalanyokkal készített interjúk oral history-k, mivel nem élettörténetüket kutattam, hanem egy adott történelmi esemény megélésének történetét. Az oral history, a szóbeli történelem jelentősége abban áll, hogy az interjúalany az egyszer megtörtént, megismételhetetlen eseményt meséli el, mint ez esetben a kitelepítés. Az emlékezés a solymáriak esetében sem a tartalom miatt volt személyes, hanem a hozzákapcsolt személyes kerettől vált személyessé. A múlt szemszöge pedig a jelenben gyökerezik.

A kutatás során fontos volt az alanyok interjúiban, hogy az azóta eltelt idő, illetve megtörtént események milyen hatással voltak emlékeikre. Jól mutatta ezt, amikor észrevehető különbség volt a kitelepítést átéltek és a kitelepítést, mint családi eseményt megismerők interjúi közt. Az oral history választása azért volt kézenfekvő, mivel nem a múltat akartam az interjúalanyokkal megmagyaráztatni, hanem az interjúk a múlt

---

¹¹⁷ Gyáni Gábor: Emlékezés és oral history. In: Bögre Zsuzsanna (szerk.): Élettörténet a társadalomtudományokban. Budapest-Piliscsaba. 2007. 162.

¹¹⁸ Gyáni Gábor: Emlékezés és oral history. In: Bögre Zsuzsanna (szerk.): Élettörténet a társadalomtudományokban. Budapest-Piliscsaba. 2007. 164.

¹¹⁹

megértéséhez voltak szükségesek. A múlt megértésében hasznosabbak lehetnek az eseménytörténeti-írásoknál, ugyanakkor az eseménytörténet-írás elengedhetetlen az igazság megismeréséhez, amennyiben személyes történetek nem befolyásolják az elmesélteket.

VI. 3. Az interjúk elemzése

Az interjú során nem mindig tudtak ugyanazok a kérdések elhangzani, mivel a válaszolók gyakran egy korábbi kérdésre válaszolva több kérdést is megválaszoltak, így ezek lekérdezését a kutatás során feleslegesnek találtam, ezért a mostani analízis során néhány nagyobb egységben fogom az elemzést levezetni. Az elemzés kronologikus végigvitele során alkalmazott egységek a következők: a falu közössége a világháború előtt és alatt; a Volksbundhoz fűződő viszony; a háborús események átélése; a kitelepítés megélése; a többségi nemzethez való viszonyulás. A kutatás során a sváb identitás megtartása és az ezáltal generált konfliktusok előfordulása is szerepelt az interjúban, de erre nem tudott minden interjúalany válaszolni, ezért külön bekezdést szentelek neki, azonban a többségi nemzethez való viszonyulás-résztől nem választanám el.

A falu közössége a világháború előtt és alatt

A kutatás során az interjúalanyok mindegyikénél megfigyelhető volt egyfajta nosztalgia a kitelepítés előtti korszakot illetően. Mindannyian elismeréssel és tisztelettel emlékeznek vissza arra az időszakra. Az interjúk során kiemelik a község lakosságának szorgalmát, tisztességét, a szoros közösség meleg érzését, a rendezettség és tisztaság fontosságát abban az időszakban, valamint a megélhetés biztonságát, illetve kiszámíthatóságát. Az egyik interjúalany így jellemezte a múltat: „Akkoriban nagy bizalom volt az emberek közt, volt hgy apám kölcsön kapott tizenhét-ezer pengőt, hogy tudjon egy szobát még építeni, mindezt mindenféle papír nélkül, mert megbíztak egymásban.”¹²⁰ Ezekből a kijelentésekből arra következtethetünk, hogy azok az interjúalanyok, akik a kitelepítés előtti közösségről emlékeznek meg, a jelenből visszatekintve az azóta eltelt időszak során végbement változásokat érzékeltetik, mivel nyilván azokat a momentumokat emelik ki, amelyekben számukra gyökeres változás állt be. Megemlítik továbbá a más származásúakkal (magyarok, szlovákok, zsidók) való békés

---

¹²⁰ B. F-né, solymári lakos, Magyarországon maradt.

együttélést, ami arra enged következtetni, hogy számukra a nemzetiségek közti ellentétek okozta kitelepítés és a velejáró trauma érthetetlen volt, mivel az ő közösségük nem szolgált rá ilyen büntetésre. Fontos megjegyezni, hogy az általuk említett szorgalom, rend és tisztaság mintha identitásuk részévé vált volna, ugyanakkor azt is megjegyzik, hogy a község túlnyomó többsége sváb lakos volt, így a községet ért pozitív jelzők a sváb közösséget illetik. Erről a korszakról többen úgy beszélnek, mint a szoros, családi közösség időszakáról, ami szöges ellentétben áll a kitelepítés utáni község hangulatával. A családi és baráti kapcsolatok szorosságának említése a következő korszakok szomorú fejleményeinek ellenpólusa majdnem minden interjúban, így az interjúalanyok nosztalgikus visszaemlékezése a rokoni és baráti kapcsolatok hirtelen megszakadásának, illetve az ezáltal keltett traumának a feldolgozásához szükséges. A jelenből visszaemlékező interjúalanyok a visszaemlékezés során a szélesebb társadalmi jelenségeket is megemlítik, amelyek abban a korszakban a maihoz viszonyítva jobbak, élhetőbbek voltak. A megélhetés kiszámíthatósága, az emberek közti bizalom, valamint a társadalom erkölcsisége olyan változásokon ment keresztül az elmúlt időszakokban, amelyek csalódást okoztak, így nosztalgiával gondolnak arra az időszakra. Az interjúalanyok visszaemlékezései harmonikus, szinte idilli képet festenek a korábbi Solymárról, és pont az idill hangoztatásával lehet megérteni a kitelepítés okozta trauma súlyát, mely életükben az ellenpólust adja.

A Volksbundhoz való viszony

A kutatás során az interjúalanyok a Volksbundról beszéltek a legkevésbé, mivel akkoriban fiatalok, vagy egyenesen gyerekek voltak, így információjuk és emlékük alig van a solymári Volksbundról. A visszaemlékezők egységesen elítélik a Volksbund tevékenységét, politikai átverésnek, megtévesztésnek tartják, amely a sorozással a falu fiataljainak halálához vezetett. Egyikük így emlékezett vissza: „A Volksbundról azt tudom mondani, hogy mi nem voltunk semmilyen Volksbundnak tagjai, mert apám mindig azt mondta, főleg a bátyámnak – nekem nem kellett – hogy tartsa magát távol a politikától. Jobb is, hogy így döntött, mert azok akik közülük elmentek katonának csak egy-kettő jött

vissza.”¹²¹ Álláspontjukkal azt látszanak alátámasztani, hogy a közösséget ért büntetés csak néhány embert illetett volna meg. Néhányan a Volsbundot, mint kulturszervezetet említették, amely egy politikai törekvés érdekében megtévesztette a lakosság egy részét. Ezek mögött a kijelentések mögött a Volksbund-tagok erkölcsi felmentése húzódik, ami akár lehet jogos is. Az interjúalanyok számára a Volksbund a történelmi események tudatában csupán szenvedést és rokonaik, barátaik elvesztését okozta, ezáltal válik érthetővé a szervezet elutasíthatósága, ugyanakkor jól érzékelhető a szervezet és a tagság megítélése közti különbség. Míg a szervezet megítélése minden interjúalanynál nagyon rossz, addig a tagokkal kapcsolatban átverést, szociális ígéretést említenek, ami a rokonok és barátok vagy ismerősök erkölcsi mentesítésére utalhat, kivonva szervezet felelőssége alól őket. A Volksbund elterjedtségének visszafogottságát említik, ugyanakkor az egyik interjúalany egyenesen kijelenti, hogy Vörösváron és Szentivánon sokkal elterjedtebb volt a szervezet, miáltal a solymári sváb közösség kollektív büntethetőségét kérdőjelezi meg. Többen a Volksbundról úgy emlékeznek meg, amely nagy esküvőket, közös énekléseket szervezett, ezáltal is a belépők ártatlanságát bizonyítva.

A háborús események átélése

A kutatás során a Vörös Hadsereg bevonulásáról az interjúalanyok hasonlóképpen a Volksbunddal való viszonyról, szűkszavúan meséltek. Az interjúkból kitűnik, hogy a megszállás milyen lelki megrázkódtatásként hatott a lakosokra. Az idegen megszálló hadsereg már megérkezése előtt félelmet váltott ki, illetve a rémhírek akkori gyakori előfordulása miatt a lakosok kétségbeesettsége még nagyobb méretet öltött. Visszaemlékezés a múltról: „Nagyon féltünk az oroszoktól, mert sok rémhír terjedt róluk. Az első ember, aki bejött hozzánk, köszönt, valamit mondott, amit ugye mi nem értettünk és bement a szobába, ott a szőlőn állt a karácsonyfa, odament és letérdelt és hangosan zokogott. Valamit mondott, szerintem imádkozott a családjáért, mert nagyon sírt.”¹²² Az interjúkból kiderül, hogy az oroszokkal nem tudtak szót érteni, így csak az emberiességükben bízhattak. Az egyik interjúalany visszaemlékezése szerint apja tudott „tótul”, így nekik szerencsájük volt, mivel az apja nyelvtudása által védelemben részesülhettek. A rémületet tehát a kommunikáció hiánya is növelte, ami jól mérhető azon, hogy a solymári svábok a német hadsereg katonáitól nem tartottak, mivel szót tudtak velük

---

¹²¹ P. J. , solymári lakos, visszaszökött a kitelepítés után.

¹²² P. J-né, solymári lakos, nem lett kitelepítve.

érteni. A kiszolgáltatott lakosok félelme nem alaptalan, ugyanakkor az interjúk során az idegen hadsereget illető kifejezések a legyőzöttség megalázó érzését, a jövő kilátástalanságát, valamint a csalódást engedik felsejleni szavaik mögött. A civil lakosság találkozása a katonai egységekkel konfliktusokat szült, amint ezt több interjúalany is kész tényként kezeli, ugyanakkor ártatlanságuk semmibevétele miatti felháborodásukkal egészül ki mondandójuk, mivel az oroszok visszaéléseit nem tartják megérdemeltnek. A német hadsereggel való szimpatizálás is előkerül egyes interjúkban, ami az interjúalany részről nem a németekkel közösen vállalt célok miatt kerülhetett elő, hanem a közös nyelv, valamint a német katonák magatartása miatt, akik a község lakosait kímélték. A rokonszenv megjelenése azonban leginkább amiatt kerülhetett előtérbe, mivel ugyanabban az interjúban az alany az orosz katonákat negatív jelzőkkel illette, de kiszolgáltatottságukat is szóba hozta, ezáltal a német katonák iránti szimpátia is inkább sajnálattá alakul, amit a civil lakos a parancsot teljesítő kiskatona iránt érezhet. Az orosz katonák minősítése ellenben az ellenszenv megnyilvánulása, amelyet a megalázás, a kiszolgáltatottság és a félelem motivált. A létbizonytalanság időszakáról az interjúalanyok közül többen megjegyzik, hogy háborús időkben ez normális, ugyanakkor olyan személyes élményeket említettek, amelyek olyan megrázkódtatásról árulkodnak, melyek háborús időkben sem elfogadhatóak. Ennek a kettőségnek több oka lehet. Egyrészt a személyes megrázkódtatás, amely akár az interjúalanyt, akár rokonait vagy barátait érintette sokkal közelebbinek, ezáltal igazságtalanabbnak értékelhető. Másrészt a rémhírek akkori elterjedése okot szolgáltatott a háborús történésekkel szembeni ingerküszöb emelkedésére, amikor azonban ilyen eseményekkel szembesültek, az a valóság rosszabb volt a rémhíreknél, ezáltal értékelhették másképpen az eseményeket. Az interjúalanyok egyike se válaszolt úgy, hogy a Vörös Hadsereg bevonulását felszabadulásként élte volna meg, ami a fentebb ismertett tények árnyékában érthető. Solymárról sokan elmenekültek, bujkáltak, miáltal a menekülőben lévő rokonok, barátok hiánya miatt az ott maradt lakosság sem érezhette felszabadulásként a bevonulást, ráadásul a megszálló hadsereg katonáinak magatartása sem értékelhető felszabadításként. Több interjúban előkerült az idegen hadsereg ellátása körüli problémák kezelése, amelyről az interjúalanyok egyöntetűen a rekvirálást emelték ki, miáltal nem lehetett nem megszállásként értékelni a helyzetet, ugyanakkor az interjúkból kiderül, hogy a tisztek viselkedése eltért a közkatonákétól, miáltal az interjúalanyok közül

többen elismeréssel nyilatkoztak róluk. Az elismerés mögött az állhat, hogy a tisztek megkímélték általában azt a házat, ahol laktak, ezáltal védelmet is nyújtva a háziaknak.

A kitelepítés megélése

A kitelepítést az interjúalanyok különböző terjedelemben mesélték el, mivel volt olyan, aki nem szeretett volna hosszan mesélni az eseményekről, de azt gondolom, hogy a szűkszavúság ez esetben többet mond a szavaknál.

A kitelepítést megélők visszaemlékezései a körülmények mellett leírják a község hangulatát. Ezt csak azért szeretném kiemelni, mivel ezáltal a személyes történet egy közösség élményét vetíti a kutató elé, ami a korábban említett szoros, összetartó közösség esetében érthetővé válik, ennek fényében fogom a következőket is elemezni. Az interjúalanyok közül többen említették azon rokonaikat, akik annak ellenére lettek kitelepítve, hogy magyar katonák voltak. Ezek kijelentések mögött az állhat, hogy a svábságra kiszabott kollektív bűnösség és büntethetőség a magyarság elleni összeesküvéssel vádolta meg a magyarországi svábokat, hogy nem lojálisak a magyarsághoz. A történelmi ismeretek azonban azt mutatják, hogy a svábok közül aki akart, az a német hadseregben is szolgálhatott, ezáltal a magyar honvédségben töltött szolgálat a magyarsággal vállalt sorsközösségről tanúskodik, ami feltételezi a lojalitást. Azon interjúalanyok esetében, akik a kitelepített rokon vagy barát mentésére hozta fel annak honvédségi szolgálatát. A magyar katonai szolgálat ugyan jogilag nem mentesített senkit a kitelepítés alól, de a kollektív bűnösség okaként szolgáló hazához való hűtlenséget cáfolja, így az interjúalany a svábságra kirótt büntetést találja méltánytalannak. A kitelepítés előtt a község házára kifüggesztett névjegyzéken szereplők többsége magyar nemzetiséget és német anyanyelvet írt az erről érdeklődő népszámlálási biztosoknak 1941-ben a KSH adatai szerint. Ez a momentum azért fontos, mivel a magyar nemzetiség vállalásával ezek az emberek az akkori politikai-történelmi körülmények közepette ellenálltak a német propagandának, miáltal ismét lojalitásukat bizonyították, ám a kollektív bűnösség elve szerint ők is bűnösnek és büntethetőnek számítottak. Az interjúalanyok történeteiben előforduló jelzők a kiszolgáltatottságot, valamint az ártatlanok meghurcolásának érzését tárja a kutató elé. Egy visszaemlékezés erről: „Mi az első transzporttal mentünk, semmit ne követtünk el, csak azt írtuk 41'-ben, amikor az összeírás volt, hogy az anyanyelvünk német. Mi magunk közt csak svábul beszéltünk, kevés magyar

volt, a tanárok, akik jöttek, vagy kiküldték őket, de amúgy tiszta sváb község volt. Ez volt a bűnünk, azért lettünk kitelepítve, mert azt mondtuk, hogy az anyanyelvünk német-sváb volt, mert a nemzetiség az magyar volt és ezért kitelepítettek minket.”¹²³ A községházára kifüggesztett névjegyzékről az interjúalanyok közül többen úgy emlékeznek, mint amelynek kifüggesztése nem különbözött más hirdetmény kifüggesztésének fontosságától. Azonban ez a dokumentum az ő sorsukról döntött, ezért mondandójuk formuláiban érezhető az elégedetlenség, az elkeseredettség, amit tetéz kiszolgáltatottságuk. A kitelepítettek csomagjaik részletezésekor éreztetik, hogy egy élet munkáját hagyják hátra, amit nem lehet 20-100 kg-os (hivatalos adatok szerint 100 kg-ot vihettek magukkal, de az interjúalanyok információi eltérőek) csomagokban elhelyezni. A kitelepítés folyamatát minden interjúalany egyformán traumaként élte át, amely mögött nyilván rokonaik és barátaik sorsának bizonytalansága, valamint a község életében beállt változások iránya miatti elkeseredettségük tetéz be. Volt olyan interjúalany,¹²⁴ aki saját bevallása szerint büntudatot érzett, mert nem telepítették ki. A büntudat megjelenése érthetővé válik, ha egy szoros közösség tagjait kollektíven bűnösnek találják, de a büntetés kiszabása nem kollektíven történik, mivel a sorsközösség vállalása szolidaritást jelentett volna, így azonban az otthon maradottak viselik a sorsközösségből való kizártság súlyát. A büntudat még erősebben tud megnyilvánulni, ha a korábban sorsközösséget vállalók rokonok, barátok, mivel a köztük lévő szakítás még jobban megterheli azt a személyt aki a sorsközösségben nem tud részt venni.

Azon interjúalanyok, akik ki lettek telepítve és visszaszöktek Solymárra, a németországi eseményekre is betekintést engedtek. A kinti életről meglehetősen részletes beszámolót tudtak adni. Többen sérelmezik, hogy a helyi lakosság magyar cigányoknak hívta és tekintette őket. A magyarországi viszonyok alapos ismerete nélkül is kijelenthető, hogy a vagyonától megfosztott, kitelepített, megszokott környezetéből kiszakított emberek számára ez a megjelölés rasszista felhang nélkül is bántó volt, mivel kiszolgáltatottan kellett elviselniük, hogy önálló gazdából nincstelenként megalázzák. A visszaszökés történetét úgy meséli az egyik résztvevő, mely során fáradtságot, nélkülözést nem ismerve folyt volna útjuk. Emögött az érzés mögött Magyarországon maradt szeretteik hiánya, valamint vagyonuk legalább egy részének visszaszerzése állt, valamint nem lehet kizárni

---

¹²³ D. H-né, solymári lakos, ki lett telepítve.

¹²⁴ Az interjúalanyoknak a kutatás során anonimitást biztosítottam, így nevüket nem áll módomban példaként felhasználni.

azt a fejleményt sem, hogy ragaszkodtak ahhoz a hazához, amelyben születtek. A kitelepített interjúalanyok közül többen említették, hogy nem értették először a kinti német dialektust. Ezen megjegyzések mögött azt vélem felfedezni, hogy a kutató által szimbolizált társadalomnak akarták kifejezésre juttatni, hogy ők nem oda tartoznak, hanem Magyarországhoz. Az interjúalanyok közül többen szóba hozták, hogy azok közül, akik kint maradtak Németországban, sokan sikeresek lettek, be tudtak illeszkedni. Talán nem túlzás feltételezni, hogy a jelenből visszaemlékezők számára a kitelepítés folyamata olyan traumaként lett megélve, mely sértettséget éreztet velük sorsukat illetően, így a kutató által képviselt társadalmat akarják ráébreszteni, hogy nem csak ártatlan, de értékes emberek kerültek kitelepítésre. A kitelepítéssel kapcsolatos sérelmek csak lassan oldódtak fel, nyomokban még fellelhető a mai Solymáron.

Új telepések Solymáron a kitelepítést követően (a mezőkövesdi és felvidéki magyarok beilleszkedése)

A kutatás során minden interjúalany úgy nyilatkozott, hogy a betelepítés után Solymáron feszült volt a hangulat. A visszaemlékezések közül a legtöbben felemlégetik, hogy az ideérkezők mindent ingyen kaptak és beültek a vagyonokba. A korábban szoros közösségben élők harmóniáját megbontó kitelepítés után a betelepülők eleve nehéz helyzetbe kerültek a beilleszkedést illetően, azonban a gazdálkodási kultúra eltérő módja miatt az őslakosság a beilleszkedési folyamatot tovább nehezítette. Ugyanakkor az interjúalanyok visszaemlékezései szerint a betelepülők is idegenül mozogtak új lakóhelyükön. Egyikük így emlékszik vissza: „A nagyszüleim a Zöldfa utcában laktak és még el se hagyták a házat, amikor megjelent szekérral az a család Mezőkövesdről, akik a házat elfoglalták. Még meleg volt a kályha, és a nagypapám azon aggódott, hogy ki fogja megetetni az állatokat, ugyanis minden ott maradt, húsz kilót tudtak magukkal vinni”¹²⁵ Érdekes jelenség a felvidéki magyarok helyzete, ugyanis az ő beilleszkedésük az alanyok interjúi szerint könnyebben ment végbe, az őslakosság könnyebben befogadta őket. Ez a tény is mutatja, hogy nem nemzetiségek közti ellentétről volt szó, hanem a kultúrák közti különbségről és még valamiről, ami talán még fontosabb ebben az érzelmeiktől túlfűtött időszakban. A felvidéki magyarokkal a solymári svábok sorsközösséget éreztek, mivel ők is ártatlanul lettek kitelepítve, ugyanannak az elvnek – a kollektív bűnösség és

---

¹²⁵ R. J-né, solymári lakos leszármazott.

büntethetőség elvének – az áldozatai lettek, mint a magyarországi svábok. Egy visszaemlékező szerint: „Azok, akiket Szlovákiából telepítettek ide, azokkal jobb volt a viszony, rendesebbek voltak.”¹²⁶ Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni a betelepültek társadalmi helyzetéről sem. A Mezőkövesdről érkezettek nem értettek a solymári terepviszonyok közti gazdálkodáshoz, és nem voltak önálló gazdálkodók, ami jelentős mentalitásbeli különbséget mutatott köztük és a sváb őslakosság közt. A Felvidékről kitelepítettek azonban önálló gazdálkodók voltak, magasabb gazdálkodási kultúrával érkeztek, amely így könnyebben be tudott illeszkedni a solymári svábok közösségébe. A beilleszkedést a betelepítés körülményei is megnehezítették, ugyanis több interjúalany úgy mesélte, hogy „még meleg volt a kályha”, amikor a betelepültek megérkeztek. Ebben a kijelentésben a méltóságát védő, kiszolgáltatott kitelepített barátok és rokonok iránti szolidaritás, valamint a méltánytalan viselkedésért erkölcsileg megrótt betelepült iránti ellenszenvet jelenik meg, ami jól jellemzi az akkori túlfűtött solymári hangulatot. Volt olyan interjúalany, aki a betelepítéssel kapcsolatban megjegyzi, hogy kívülről az volt számára a legfeltűnőbb, hogy az utcák nem voltak felseperve, ezáltal is érzékeltette az őslakosság és a betelepülők közti mentalitásbeli és kulturális különbséget. A visszaemlékezők megjegyzik, hogy a beilleszkedési folyamat az iskolában kezdődött, amikor az új iskolatársakkal lassan megismerkedtek, és elfogadták egymást. Jól jellemzi ezt a helyzetet ez a jelenség, ugyanis a gyerekek barátkozása volt az a lehetőség, ami a jövőbe mutatóan a beilleszkedést el tudta indítani.

A többségi nemzethez fűződő viszony a kitelepítést követően

Az interjúalanyokat az identitás megőrzése által gerjesztett ellentétéről kérdeztem, azonban erre nem mindenki tudott válaszolni. A válaszolók azonban megjegyzik, hogy a piacokon, és főleg Budapesten tapasztaltak ilyen jelenségeket, amikor a népviseletet, vagy a sváb beszédet tették szóvá. Az interjúalanyok közül válaszolók ezt úgy élhették meg, mint nyomást az identitásuk feladására, mely azonban összeköti őket kitelepített rokonaikkal. A Solymáron belüli ellentétek elülte után a közeli nagyváros átpolitizált közhangulata tette nehezebbé a solymáriaknak szülőföldjükön való boldogulásukat. Egy példa az egyik visszaemlékezőtől: „Volt ilyen eset, a villamoson a kalauz mondta, hogy a villamos nem

---

¹²⁶ B. F-né, solymári lakos, nem lett kitelepítve.

szállít svábokat, de nem szálltunk le, volt aki leszállt, én nem. Velem nem toltak ki, nem féltem tőlük.”¹²⁷

VII. Összegzés

A XX. század folyamán Közép-Európa népei a nemzetiségek közti viszályoktól és konfliktusoktól szenvedtek. A korábbi nacionalizmusok radikalizálódása, valamint a nemzetállamok létrehozásának törekvése következtében a térség országai olyan politikába kezdtek, melynek célja az állam területén élő nemzetiségi, vallási kisebbségek asszimilálása, vagy deportálása, illetve a nemzetiszocialista rezsim extrém módon a zsidó közösségek kiirtására törekedett. A türelmetlen nacionalizmusok világában a kisebbségek kiszolgáltatott helyzetbe kerültek.

A II. világháború befejeztével a vesztes Németország utolsó csatlósaként Magyarország is a vesztesek táborában maradt. A potsdami konferencián hozott nagyhatalmi döntések folyamán a német nemzetet kollektíven bűnösnek tekintették a háború borzalmaiért, miáltal Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország területéről kitelepítendőnek találták a német kisebbséget. A kitelepítés mértékét azonban a helyi kormányokra bízta, így engedve szabad utat a nemzetállamok létrehozására törekvő türelmetlen nacionalizmusoknak. Megjegyzendő, hogy Csehszlovákiában a magyar kisebbséggel szemben is kollektív diszkriminatív intézkedéseket fogantatosítottak, amely végül a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezményben csúcspontot ért el. Csehszlovákia számára a magyarországi svábok kitelepítése azért vált különösen fontossá, mivel így hivatkozni tudtak erre, amikor a csehszlovák állam területén élő, diszkrimináció által sújtott magyar nemzetiségűek százezres nagyságrendben történő kitelepítésére törekedtek. Céljuk a szudétanémetek millióinak kitelepítésével homogénné vált Csehország mellett a magyar nemzetiségűek kitelepítése révén az ugyancsak homogén Szlovákia létrehozása, ezáltal tisztán szláv állam megeremtése. A magyarországi svábok kitelepítéséhez azonban elengedhetetlen volt a kollektív bűnösség és büntethetőség elvének elfogadása, melyet a nagyhatalmak, különösen a Szovjetunió szorgalmazott.

Már a kortársak közül is felismerték néhányan, hogy a kollektív bűnösség és büntethetőség elvének elfogadásával az újonnan megalakuló demokráciák olyan erkölcsi

---

¹²⁷ B. F-né, solymári lakos, nem lett kitelepítve.

terhet vesznek vállukra, mely később demoralizáló lesz rájuk nézve. Bibó István érvelése, miszerint a kollektív bűnösség elfogadása a náci uralom után olyan rövidlátó, saját hibáiból tanulni képtelen politikai kultúrát feltételez, mely a demokrácia számára vállalhatatlan, ugyanakkor a magyar nemzet számára társadalmi és politikai konstellációjában káros. Bibó a külföldi magyarok érdekeit és Magyarország etnikai sokszínűségének szükségességét szem előtt tartva óva intette a koalíciós magyar kormányt a kitelepítés kollektív módon történő végrehajtásától, valamint nem megfélemlítve a hazai német kisebbségre gyakorolt nyomásról, mely a horthysta Magyarország és a hitleri Németország részéről megnyilvánult, mely jelentős mértékben hozzájárult az 1941. évi népszámlálás eredményeinek alakulásához. Emiatt Bibó szerint ártatlan emberek kerülnek ugyanolyan megítélés alá, mint azok a háborús bűnösök, akik egy szövetséges, de idegen ország birodalmi ambíciói alá rendelték hazájuk nemzeti érdekeit.

A magyarországi svábok kitelepítését támogató közvéleményben a kitelepítés végrehajtása során fordulat állt be. A kitelepítések során előforduló visszaélések, illetve a sváb lakossággal szemben elkövetett méltánytalanságok a magyar társadalom jelentős részét álláspontjának megváltoztatására készítette. A társadalom korábbi propagandák által felhevített hangulatának megváltozása mögött a közvélemény szembesülése áll a vagonokba hurcolt emberek ezreinek sorsával, valamint többségében ártatlan emberek személyes tragédiáinak gyakori előfordulásával.

A magyarországi svábok kitelepítése során Magyarország súlyos károkat okozott önmagának, részben önhibájából, részben a körülmények kényszere miatt. A magyarországi társadalomba beilleszkedett svábok kitelepítésével nem csak gazdasági és politikai károk keletkeztek, hanem jelentős kulturális veszteség is érte a nemzetet, mivel a sokszínűségére, vendégszeretetére büszke magyarság kulturálisan magasan fejlett kisebbségének nagyobb részének kitelepítésével – valamint korábban az ugyan csak magasan fejlett magyarországi zsidóság többségének kiiktatásával – a nemzet a kultúra egy ízétől fosztotta meg önmagát.

A solymári kitelepítés kutatása a település gazdasági, társadalmi helyzetét mutatta meg, valamint az interjúk láthatóvá tették a személyes tragédiákat. A családok elválasztása okozta trauma, valamint a megszokott közösségből való kiszakítás, illetve az otthon maradtak esetében az új települések beköltözése rokonaik házaiba az őslakosságot demoralizálta, elkésérítette.

Solymár község lakói évszázadokon keresztül a betelepült svábok voltak, akik környezetükkel harmóniában, fejlett gazdasági kultúrát alakítottak ki lakóhelyükön. A kitelepítés során a kitelepített emberek helyére érkezők szaktudása elmaradt az őslakosságétól, így a település számára nem elhanyagolható módon a kitelepítés jelentős termelésesökkenéssel járt, valamint a korábban kialakult gazdasági viszonyok megváltozása miatt bizonytalanságérzés támadt a lakosok közt. A kitelepítés okozta bizonytalanságra a maradók a termelés elhanyagolásával reagáltak, mivel a változékony politikai helyzet miatt nem tudhatták, hogy megmaradhatnak-e szülőföldjükön. Solymár a budapesti agglomerációban a rendszerváltást követően erős fejlődésnek indult, melyet a betelepülők nagy száma is alátámaszt.

A falu közösségét megviselő kitelepítés nyomai a faluban elhalványulóban vannak, aminek a kutatás szerint több oka is van. Az utóbbi évtizedekben a település etnikai képe átalakult, a korábban svábok lakta településen az őslakosság kisebbségbe szorult, miáltal a solymáriak többsége számára ez nem jelent személyes traumát. Azoknak, akik átérték a kitelepítést, azonban a mai napig érzékeny pontja múltjuknak a kitelepítés. A másik ok, amiért ez a trauma jelentősége a mindennapokban visszaszorult, az azóta eltelt közel hatvan év, mivel a fiatalabb generációk számára ez nem személyes élmény, hanem családi történet. Ugyanakkor az interjúk során a kutatás azt mutatta ki, illetve az interjúalanyok megjegyezték, hogy a kitelepítés máig tartó hatása, hogy a lakosok közül a sváb származásúak jelentős része most sem meri még felvállalni nemzetiségét, okulva a múltból.

A személyes történetek megmutatták, hogy az üldözött lakosság a családjáért milyen viszontagságokon ment keresztül. A Németországból történő visszaszökések, a család egyesítési törekvések a korábbi tradicionális család összetartó erejéről árulkodnak. A kitelepítettekkel fenntartott szoros viszony következtében a családi traumák halványulni tudtak, de az átélt borzalmakat a családok a mai napig nem heverték ki, sokak még mindig könnyes szemmel emlékeznek testvéreik, szüleik kitelepítésére. Az idő múlásával a beletörődés, illetve a helyzet elfogadása vált elterjedt magatartásformává, azonban a kutatás során a kutatót visszautasítók reakciói azt árulják el, hogy sokan a mai napig nem tudták feldolgozni az átélt eseményeket.

A solymári kitelepítés kitűnő példát tár elénk, miképpen nem szabad a többségi nemzetnek toleranciáját, nagyvonalúságát a kisebbségekkel szemben elvesztenie. A

személyes családi tragédiák megismerésével a kutató testközelből is megismerkedik az emberi kicsinyesség, önzőség és türelmetlenség társadalmi méreteket öltő formája okozta károkkal.

Az utókornak le kell vonnia a tanulságot, miszerint minden nemzet addig lehet szabad míg a demokrácia nem a többség uralmát, hanem a kisebbség védelmét hordozza.

VIII. Bibliográfia

A témához kapcsolódó szakirodalom:

Bellér Béla: A magyarországi németek rövid története, Magvető, 1981, Budapest

Bibó István 1911-1979. Életút dokumentumokban, szerkesztette: Huszár Tibor - Litván György - S. Varga Katalin, 1956-os Intézet – Osiris – Századvég, 1995.

Bindorffer Györgyi: Kettős identitás: etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban. Budapest, Új Mandátum - MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2001.

Bögre Zsuzsanna szerk.: Élettörténetek a társadalomtudományban: szöveggyűjtemény. – Budapest ; Piliscsaba : Loisir, 2007.

Bögre Zsuzsanna: Élettörténeti módszer elméletben és a gyakorlatban. – In: Szociológiai szemle. (2003)1 155–168

Bögre Zsuzsanna: 2007. – Tények és/vagy konstrukciók? [hálózati dokumentum]. – In: e-folyóirat. (2007)1-2. Egyháztörténet a kommunizmus árnyékában tematikus szám.

Dobos Balázs: A magyarországi németek kitelepítése az 1941-es népszámlálás tükrében, In: Kisebbségkutatás, 14. évf., 2005, 3. szám

Füzes Miklós: Modern rabszolgaság : Malenkij robot : Magyar állampolgárok a Szovjetunió munkatáborában 1945-1949.

Magyar Országos Levéltár Jegyzőkönyv Gyűjtemény, Földművelésügyi Minisztérium Telepítési Főosztálya, 114.590/1946.

Népszámlálás, 1941. A nemzetiségi települések adatai, KSH, 1941, Budapest

Németh István: A német lakosság menekülése és áttelepítése Európában (1944-49). in: Migráció a Kárpát-medencében. Békéscsaba, 1994.

Romsics Ignác: Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról, Gödöllő, 1992.

Seres István: Adalékok és emlékiratok Solymár nagyközség történetéhez, Helytörténeti Alapítvány, Solymár, 2002.

Seres István: Solymár története és néprajza, Helytörténeti Alapítvány, Solymár, 1993.

Spannenberger Norbert: *A magyarországi Volksbund. Berlin és Budapest között.* Kisebbségkutatás Könyvek. Lucidus Kiadó, Budapest, 2005.

Szarka László: A kiszolgáltatottság. A csehszlovákiai magyarság jogfosztása 1944-1948. In.: Új Forrás, 11. szám. 24-31.

Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei: 1945. november 15. – 1946 február 4. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2005. 724., [13] t. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai.. II., Forráskiadványok)

Tilkovszky Lóránt: Ez volt a Volksbund Bp.,1978

Tilkovszky L.: Hét évtized a magyarországi németek történetéből 1919-1989. Kossuth Kiadó, Budapest, 1989.

Tilkovszky Lóránt: Nemzetiség és magyarság. Nemzetiségpolitika Magyarországon Trianontól napjainkig, Budapest, Ikva, 1994.(Nemzetiségi könyvek)

Tóth Ágnes: Telepítések Magyarországon 1945-1948 között, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzati Levéltár, 1993, Kecskemét

Zielbauer György: Adatok és tények a magyarországi némettség életéből 1945-1949 Bp.;1990.

Zielbauer György: *A magyarországi némettség nehéz évtizede, 1945–1955.* Szombathely, 1990.

A témához kapcsolódó linkek:

<http://beszelo.c3.hu/02/0910/18lahav.htm>

http://www.dieip.hu/2009_1_08.pdf

<http://www.epa.oszk.hu/00000/00036/00012/pdf/08.pdf>

<http://www.epa.oszk.hu/00000/00036/00032/pdf/13.pdf>

<http://www.lexikon.katolikus.hu/H/H%C5%B1s%C3%A9ggel%20a%20Haz%C3%A1hoz.html>

<http://www.mtaki.hu/docs/cd1/tothagnes61/05a.htm>

http://www.mtaki.hu/docs/otthonatlan_emlekezet/foldesi_margit_kitelepites_lakossagcsere_es_a_szeb.pdf

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_kisebbsgek/2008/A_magyarorszagi_horvatok_1910_1990/pages/008_az_1941es_nepszamlalas.htm

http://www.taks.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=57:foeglein-gizella-a-nemet-nemzetisegek-kitelepitese-&catid=36:hirek&Itemid=59